

Astu ulos ajasta

Kerronnalliset näkökulmat Sauli Niinistön ja Kari Mäkisen puheissa

Mika Sirelius
Uskontotieteen pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2015

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution	
Tekijä – Författare Sirelius, Mika Henri Arvid			
Työn nimi – Arbetets titel Astu ulos ajasta – Kerronnalliset näkökulmat Sauli Niinistön ja Kari Mäkisen puheissa			
Oppiaine – Läroämne Uskontotiede			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum 23.10.2015	Sivumäärä – Sidoantal 69
Tiivistelmä – Referat			
<p>Yhteiskuntaorientoituneen uskonnon teorian mukaan länsimainen kirkko on palannut julkiseen tilaan modernien ja universaalien arvojen puolustajana. Omien oikeuksiensa puolustamisesta se on siirtynyt yksilön vapauden ja uskonnon vapauden puolustamiseen. Taustaa vasten voi olettaa, että arkkipiispa puheissa ihmisten asema korostuu, kirkon aseman sijaan. Tutkimus selvittää mistä näkökulmista tasavallan presidentti Sauli Niinistö ja arkkipiispa Kari Mäkinen tarkastelevat suomalaista yhteiskuntaa.</p> <p>Arkkipiispan ja tasavallan presidentin valta on merkittävässä määrin yhteiskunnalliseen keskusteluun vaikuttavaa valtaa. Heille on osoitettu tila areenalla, jossa yhteistä ymmärrystä rakennetaan. Tutkimusaineistona on tasavallan presidentti Sauli Niinistön ja arkkipiispa Kari Mäkisen verkkosivuilla julkaistut puheet vuodelta 2014.</p> <p>Molemmat kritisoivat vallitsevaa keskustelukulttuuria. Mäkinen mukaan tarinat siloitellaan muotoon, jossa on kertojalle itselleen mielekäs järjestys. Niinistö muistuttaa että vain yhden näkökulman vastaukset eivät ole rehellisiä, eivätkä kestäviä vastauksia. Vaurauden jako on esillä molempien puheissa. Niinistö mukaan vähempikin varallisuus on jaettava oikeudenmukaisesti. Mäkinen muistuttaa, että kirkko itse istuu rikkaan miehen pöydässä. Mäkinen toteaa myös, että talous on se ikkuna, jonka kautta tarkastellaan muita elämän alueita.</p> <p>Niinistön mukaan suomalaisten vahvuudet ovat vastuuntunto, yhteisöllisyys ja koulutus. Näillä vahvuuksilla Suomi pärjää tulevaisuudessakin. Kirkolle tuleva on ongelmallisempi. Muuttuva yhteiskunta haastaa kirkon oppia. Mäkisen puheiden peruspilareina ovat ihmisen tiedon rajallisuus, lähimmäisen rakkaus ja usko jumalalliseen armoon. Tältä pohjalta Mäkinen rakentaa kuvaa kirkosta, jonka opilliset tulkinnat eivät ole erehtymättömiä tai muuttumattomia.</p> <p>Tutkimuksen keskeiseksi elementiksi nousi valitun näkökulman vaikutus ymmärrykseen. Alasdair MacIntyren näkemyksen mukaan valittaessa tulkinnan premissit, valitaan myös tulkinnan loogiset rajat. Tutkimuksen teoreettisen taustan ja aineiston pohjalta näyttää siltä, että valittaessa premissit ja tulkinnallinen näkökulma, valitaan myös argumentaation looginen lopputulos. Tämän ilmiön ymmärtäminen näkyy molempien puhujien puheissa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Sosiaalinen tarinavaranto, fokalisaatio, hallitseva narratiivi, yhteiskuntaorientoitunut uskonto, aktiivinen ymmärtäminen,			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
1.1. Kertominen on tulkintaa, tulkinta on vaikuttamista	2
1.2. Aiempi tutkimus	4
1.3. Julkinen puhe tutkimuskohteena	6
1.4. Tutkimus osana uskontososiologiaa	7
1.5. Tutkimuskysymykset, aineisto ja metodi.....	8
1.6. Tutkimuksen rajoitukset ja lähdekritiikki	9
2. Teoreettinen viitekehys	11
2.1. Ymmärrys ja sosiaalinen tarinavaranto.....	11
2.2. Uskonto merkitysjärjestelmänä	13
2.3. Yhteiskuntaorientoitunut uskonto	14
3. Metodi, työkalut ja toteutus.....	15
3.1. Kertomus, näkökulma ja sisällönanalyysi.....	15
3.2. Tulkinta näkökulma ja aktiivinen ymmärtäminen.....	16
3.3. Analyysin toteutus	19
4. Aineisto	20
4.1. Puheet aineistona	20
4.2. Sauli Niinistön puheet.....	20
4.3. Kari Mäkisen puheet.....	22
5. Puheissa esiintyvät teemat.....	23
5.1. Teemat: Sauli Niinistö	23
5.2. Teemat: Kari Mäkinen	38
6. Vertailu	50
6.1. Oman viran tulkintaa	50
6.2. Näkökulmia yhteiskuntaan.....	52
6.3. Aktiivinen ymmärtäminen	54
7. Yhteenveto ja johtopäätökset	56
Liite 1. Sauli Niinistön puheet	61
Liite 2 Kari Mäkisen puheet	64
Kirjallisuus	66
Tieteelliset artikkelit	69

1. Johdanto

Kirjallisten menetelmien kurssilla analysoin arkkipiispa Kari Mäkisen puhetta kirkon viestintäpalkinnon luovutustilaisuudessa 2013. Painauma, jonka työ jätti oli pysyvämpi kuin ensikädeltä olisin uskonut. Mäkisen esittämät ajatukset maailmasta ja julkisesta keskustelusta toimivat innoittajana tähän tutkimukseen. Mäkinen kuvaa maailmaa ja siitä käytävää keskustelua palkintopuheessaan seuraavasti:

Mediajulkisuus luo kuvaa maailmasta ja siinä vallitsevista suhteista sekä siitä, mikä on merkityksellistä ja mikä ei. Median valta on juuri siinä, kuvan luomisessa. Kokonaisuutena median luoma kuva on kuitenkin kaoottinen ja sekava. Siinä on suloisesti päällekkäin faktaa ja fiktiota, latteaa ja syvää, suurta ja pientä. Yksittäiset palaset näyttävät olevan irrallisia ja yhteismitattomia, ikään kuin monen eri palapelin palat olisi heitetty pöydälle ja lisäksi paloja vaihdellaan kiihtyvällä tahdilla 24 tuntia vuorokaudessa.

Yksittäisen ihmisen kannalta on vaativa tehtävä yrittää muodostaa maailmasta edes jotenkin mielekäs kuva. Ymmärrän niitä, jotka toivovat, että joku, edes kirkko, loisi kaaokseen järjestyksen ja tekisi maailmasta selkeän. Sellainen ei olisi uskottavaa, eikä moraalisesti kestävä. Tämä maailma on vaikea ja monimutkainen, ei pelkästään median kuva siitä.

Jean-Francois Lyotardin mukaan postmodernin ajan tunnuspiirre on suurten kertomusten puuttuminen. Ei ole näkökulmaa, jonka taakse kaikki voivat asettua, johon kaikki voivat uskoa. Yhteiskunnat ja uskonnolliset yhteisöt eivät kuitenkaan ole kadonneet. Postmoderni ei tarkoita ihmistä kokoavien kertomusten puuttumista kokonaan. Päinvastoin, lukumäärällisesti niitä saattaa olla enemmän kuin koskaan. Jatkuvasti läsnä oleva tarinavaranto kuitenkin on, Mäkistä lainaten, kaoottinen ja sekava.

1.1. Kertominen on tulkintaa, tulkinta on vaikuttamista

Näin Mäkinen kuvaa kertomisen merkitystä piispainkokouksen avauspuheenvuorossaan:

Sillä mitä kerrotaan, luodaan identiteettiä ja ymmärrystä siitä keitä olemme, missä olemme ja miten tulee toimia. Se joka dominoi kertomusta, käyttää valtaa. Tämä houkuttelee pelkistykseen, dramaattisten vaikutusten tavoitteluun, valikoivaan muistamiseen sekä sallittujen ja ei-sallittujen kertomusten erotteluun. Keskustelu kiteytyy usein kysymyksiin: Kenen kertomus on se varsinainen ja oikea? Kenellä on oikeus kertoa kertomusta kirkosta? Kuka käyttää kirkon ääntä? Tähän kamppailuun aroilla, epävarmoilla ja haparoivilla kertomuksilla ei näytä olevan juuri asiaa.¹

Kari Mäkisen sanoissa ilmenee tämän tutkimuksen lähtökohdat. Ensimmäisessä virkkeessä määrittyy tutkimuksen taustaoletus; sillä mitä kerrotaan, rakennetaan ymmärrystä. Kertomusten avulla rakennamme kuvan maailmasta, omasta paikastamme siinä. Tutkimuksen merkitys hahmottuu toisessa virkkeessä. Kertominen, erityisesti kertomusten vakiinnuttaminen, on vallankäyttöä. Yhteisten tarinoiden uudelleentulkinta päivittää ymmärrystämme oikeasta ja väärästä, toivottavasta ja turmiollisesta. Tutkimuksen aihe korostuu lainauksen lopussa. Näkökulma josta tarina kerrotaan, määrittää näkökulman, josta oikea ja väärä katsotaan.

Tänään pidetyissä puheissa kaikuu eilen lausutut näkemykset, sanoilla on historia.² Puheet väistämättä ottavat kantaa aiempiin näkemyksiin, ovat viimeisin kommentti pitkään keskusteluun. Puhuja jäsentää omat näkemyksensä puheen etualalle ja aiemmin sanottu valaisee niille taustaa. Tausta saattaa olla implisiittinen, mutta ilman mitään taustaa puhe seisoisi tyhjiössä. Tasavallan presidentti Sauli Niinistö ja arkkipiispa Kari Mäkinen osallistuvat suomalaisen itseymmärryksen rakentamiseen yhteiskunnallisen keskustelun kautta. Puheissaan he asettavat todelliset tapahtumat tulkinnalliseen viitekehykseen. He valitsevat näkökulman, josta oman tulkintansa kertovat. He vaikuttavat yhteiseen keskustelukulttuuriin, koska heille on osoitettu tila areenalla, jossa yhteistä ymmärrystä rakennetaan. Yhteinen tarina ei ole kuitenkaan selviö, ehkä ei edes mahdollisuus. Maailma on monimutkainen, eri tavalla kuin aiemmin. Kansalaisuskonnon³ merkittävin päivä, itsenäisyyspäivä, ei kaiu kaikille samoin sävelin. Toisia itsenäisyyspäivä muistuttaa kesken jääneestä luokkataistelusta tai

¹ Kari Mäkinen, piispainkokouksen avaspuheenvuoro, 11.2.2014.

² Wortham 2001, 21.

³ Viittaa Robert N. Bellahin käyttämään termiin civil religion. Käsitteellä viitataan valtioon ja kansalaisuuteen kohdistuvaan uskonnolliseen käyttäytymiseen.

isänmaan myymisestä Eurooppaan. Sitä Suomea, joka rakentuu Sibeliuksen, sotaveteraanien ja kansakoulun varaan, on vaikea jakaa sinivalkoisen ja sateenkaaren kesken. Pysyviksikin ajateltuja ilmiöitä joudutaan arvioimaan uudelleen. Ympäristö muuttuu niiden ympäriltä. Me-henki ei kuitenkaan ole kadonnut. Se saattaa olla muodostunut pienryhmistä tai rakentua kerronnoille, jotka eivät ole entuudestaan tuttuja

Idea tutkimukseen syntyi Kari Mäkisen puhetta ja siinä ollutta yhteiskunnallista pohdintaa analysoitaessa. Julkisuudessa käytävässä yhteiskunnallisessa keskustelussa keskustelijoilla on usein intressi näkökulma. Mäkisen asema on mielenkiintoinen. Hän on yhteiskunnallista eliittiä mutta hän ei ole puoluepoliittisesti sitoutunut, eikä hän ole osa etujärjestö toimintaa. Tutkimuksellisesti tuntui mielekkäältä tarkastella, mistä näkökulmasta Suomea tarkastelee henkilö, jolla on eliittiaseman tarjoama näköala, mutta ei puoluepoliittisesti tai taloudellisesti latautunutta näkökulmaa. Tasavallan presidentin virka on tutkimuksellisesta asetelmasta tarkasteltuna samankaltainen arkkipiispan viran kanssa. Tasavallan presidenteillä on usein pitkä aktiivipoliitikon tausta, mutta virkaan astuessaan puoluekirjasta luovutaan. Tasavallan presidentillä ja istuvalla arkkipiispalla oletettavasti on poliittisia ja taloudellisia näkemyksiä, mutta virkansa puolesta he eivät ole sidottuja taloudellisiin tai puoluepoliittisiin intresseihin. Heillä on, ainakin teoriassa, mahdollisuus puhua oman ymmärryksensä kautta. Näin tutkimusasetelma hahmottui virkojen kautta. Molemmat virat ovat kuitenkin yhden ihmisen ja sen takia voimakkaasti henkilöityviä virkoja. Käytännön tasolla tutkimusaineistoksi muodostuikin Sauli Niinistön ja Kari Mäkisen pitämät puheet ja heidän pitämässä puheissa esiintyvät näkökulmat. Tästä syystä tutkimuksessa käytetään pääsääntöisesti henkilöiden nimiä titteleiden sijaan.

1.2. Aiempi tutkimus

Tiina Hiltunen on tutkinut Suomen tasavallan presidenttien uudenvuodenpuheita pro gradu-työssään Teoista sanoihin. Hiltusen mukaan uudenvuoden puheessa presidentit ovat keskittyneet erityisesti taloudellisiin ja kansainvälisiin kysymyksiin. Tutkitulla ajanjaksolla⁴ presidenttiys on muuttunut retorisen presidenttiyden suuntaan, toiminta on pääsääntöisesti sosiaalista, ei

⁴ Tutkittu ajanjakso oli vuodesta 1935 vuoteen 2006.

toimeenpanevaa. Huomio on linjassa myös presidentin juridisen aseman kapenemisen kanssa. Niinistön puheiden osalta tämän tutkimuksen havainnot ovat linjassa Hiltusen yleislinjojen kanssa.

Mari Elomäki tutki Tarja Halosen uudenvuodenpuheita, pro graduissaan Hyvinvointi on jaettava oikeudenmukaisesti. Elomäen työ keskittyy vetoamisen kielellisiin keinoihin, ei niinkään sisältöön. Tomi Tampio on pro gradu tutkielmassaan analysoinut Arkkipiispa John Wikströmin puheita. Tutkielma keskittyy Wikströmin näkemyksiin kansainvälisen vastuun kysymyksistä ja aineisto on vuosilta 1982-1998. Tutkimuksen aineiston suhde tähän tutkimukseen on etäinen. Helena Kuusiranta on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut piispojen saarnoja 2010.⁵ Tämän tutkimuksen aineisto koostuu julkisista puheista ja saarnat on nimenomaisesti jätetty aineiston ulkopuolelle.

Anu Koikkalaisen pro gradu tutki Arkkipiispa Kari Mäkisen julkisuudessa esittämiä ihmisoikeuksiin liittyviä kommentteja. Aineistona Koikkalaisella oli kirkon tiedotuskeskuksen ja Helsingin Sanomien julkaisemat materiaalit vuosilta 2010–2013. Koikkalainen erittelee tapoja, joilla ihmisoikeuksista puhutaan. Hänen aineistona koostuu artikkeleista, joissa mainitaan Kari Mäkinen sekä ihmisoikeudet. Toisin sanoen Koikkalainen keskittyy diskurssien rakentumiseen medioissa, ei niinkään Mäkisen tapaan jäsentää diskursseja. Pro gradu tarjoaa teoreettista tukea tälle tutkimukselle, vaikkakin tutkimuskohteet poikkeavat hieman toisistaan. Teoreettinen tausta rakentuu José Casanovan ajatukselle yhteiskuntaorientoituneesta uskonnosta, jossa uskonnolliset yhteisöt profiloituvat enenevässä määrin modernien demokraattisten oikeuksien puolustajina.⁶

Anneli Portman tutkii väitöskirjassaan Suomen hallitsijoiden puheissa esiintyviä arvoja, käyttäen Shalom Shwartzin arvoteoriaa. Tutkimuksen kattama ajanjakso on huomattavan pitkä, alkaen tsaarien ajasta vuonna 1809 ja päättyen vuoteen 2000. Portman tutkii hallitsijoiden koko kansalle suuntaamia puheita. 1800-luvulla puheet keskittyivät kahteen suureen arvoon, henkisyys ja hyvántahtoisuus. Siirryttäessä 1900-luvun viimeisille vuosikymmenille arvokorostuksissa on tapahtunut muutos. Puheiden sisältö on moniarvoisempi. Portmanin mukaan tämä johtuu siitä, että mikään yksittäinen arvo ei ole yhtä hallitsevassa asemassa kuin aiemmin. 1900-lopulla neljä useimmin toistuvaa

⁵ Piispojen saarnoja on tutkittu muidenkin toimesta. Katso esimerkiksi Helena Kuusiranta 2012.

⁶ Katso Anu Koikkalainen: Jumala astelee reippaasti julkisessa tilassa, 2014

arvoa ovat universalismi⁷, turvallisuus, hyväntahtoisuus ja työhön liittyvät arvot. Universalismin arvo on yhteydessä kaupungeissa vahvana esiintyvään liberaaliin maailmankuvaan. Hengellisyys arvojen⁸ suhteellinen väheneminen hallitsijoiden puheessa viittaa siihen, että käsite tyypillisestä suomalaisesta liikkuu suvaitsevan ja uskonnollisesti riippumattoman kansalaisen suuntaan. Yhteisöllisyyden korostus nousee hengellisyys arvojen paikalle. Tasa-arvo, arvona näyttää olevan tulevaisuuden suuria arvoja.⁹ Portman nostaa esiin kysymyksen sisä- ja ulkoryhmästä. Moniäänisyyden kasvaessa presidenttien on pohdittava kuinka pluralistisesta Suomesta voi puhua. Monimuotoisessa yhteiskunnassa on vaara, että me-henki katoaa. Hallitsijoiden rooli on luoda yhtenäisyyden tunnetta. Tämä näkyy siinä, että vaikka yhtenäisyyden korostaminen on vähentynyt, on se kuitenkin läsnä läpi koko kaksisataavuotisen tarkastelujakson.

Portmanin väitöskirjasta nousee esiin kaksi näkökulmaa, jotka tulevat esiin myös tässä tutkimuksessa. Ensimmäinen huomio on arvojen kirjon kasvu. Linjassa Jean-Francois Lyotardin ja Anthony Giddensin huomioiden kanssa¹⁰, siirryttäessä 1900-luvun loppupuolelle, mikään yksittäinen arvo ei ole enää hallitsevassa asemassa. Toinen huomio on, että moniarvoisuudesta huolimatta johtajat pyrkivät rakentamaan yhtenäisyyden tunnetta.¹¹

1.3. Julkinen puhe tutkimuskohteena

Puheiden luokittelua voi lähestyä useammasta näkökulmasta. Käytännön puheviestintä -oppikirjan määritelmä edustaa puheiden luokittelua sosiaalisen tilanteen mukaan. 2002 julkaistussa kirjassa julkinen puhetilanne määritellään seuraavasti: Julkinen puhetilanne on kasvokkaisviestintätilanne, jossa yhdellä on vastuu puhujan tehtävästä ja viestinnän ylläpitämisestä samalla, kun yksi tai useampi ottaa tietyn ajaksi kuuntelijan roolin.¹² Määritelmä on korrekti, mutta laadullisesta näkökulmasta tyhjä. Aristoteleen retoriikka -teoksessa puheet luokitellaan niiden funktion mukaan kolmeen kategoriaan. Poliittisen puheen tavoite on saada yleisö hyväksymään, vaikuttaa kuulijoiden uskomukseen käsiteltävästä asiasta. Oikeuspuhujan tavoite on argumentoida jonkun toimen

⁷ Tässä yhteydessä universalismi viittaa ajatukseen jossa kaikki ovat samojen oikeuksien ja velvoitteiden alaisia.

⁸ Portman käyttää väitöskirjassaan termiä *spirituality values*

⁹ Portman 2014, 195-198

¹⁰ Kts. luku 2.2.

¹¹ Portman käyttää termiä sense of unity.

¹² Andersson & Kyläpää (toim) 2002. 8

oikeudenmukaisuus tai sen vastaisuus. Juhlapuheen tavoite on todeta, että puheen kohde on, tai ei ole, kunnioituksen arvoinen.¹³ Aristoteleen jaottelu on toimiva juuri puhetaidon oppikirjalle, mutta valtionjohtajien puheiden luokittelussa se ei ole riittävä. Yksi tasavallan presidentin puhe sisältää usein kaikki Aristoteleen kuvaamat funktiot

Väitöskirjassaan Anneli Portmanin¹⁴ rajaa oman aineistonsa viiden kriteerin kautta. 1. puhe oli kohdennettu koko kansakunnalle, 2. puhe esitettiin julkisessa tilassa, 3. puhe oli säännöllisesti toistuva, 4. puheen piti hallitsija omalla nimellään, tai se pidettiin hänen valtuutuksellaan, 5. Puheiden esiintyminen mahdollisimman pitkällä tarkastelujakson aikavälillä.¹⁵ Portmanin rajaus noudattaa sosiaalisen tilanteen mukaan tapahtuvaa rajausta. Huomionarvoista on että Portman ei tee julkisesta puheesta etukäteen laadullisia oletuksia. Tämä tutkimus seuraa Portmanin viitoittamaa tietä. Aineisto määräytyy julkisuuden¹⁶ ja puheen pitäjän mukaan, mutta laadullisia oletuksia *julkisen puheen* olemuksesta ei etukäteen tehdä.

1.4. Tutkimus osana uskontososiologiaa

Tutkimuksen uskontotieteellisyyttä voi lähestyä useasta näkökulmasta. Käsittelem seuraavaksi kolme vaihtoehtoa. Ensimmäinen näkökulma avautuu tutkimuskohteen kautta. Arkkipiispa on jäsenmäärältään suurimman uskonnon seremoniallinen johtaja. Tasavallan presidentin tehtäviin kuuluu uskonnollisia käytäntöjä. Näin ajateltuna tutkimuksen kohteena on uskonnollisuuden ilmeneminen yhteiskunnan seremoniallisten johtajien puheissa.

Toinen vaihtoehto on nähdä työ osana pyhän tutkimista. Veikko Anttosen ajatus pyhästä rajana taipuu myös yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun. Tästä esimerkkinä on Liia Raippalinnan pro gradu, jossa pyhän käsitteen kautta tutkitaan ruokaan liittyviä arvoja. Mäkisen ajatusta soveltaen, kertomuksen dominointi on pyhän dominointia, ja molemmat ovat vallankäyttöä. Tästä näkökulmasta tutkimus tutkii pyhän määrittelyoikeuksista käytävää kilpailua.

¹³ Kakkuri-Knuutila 1991 12-13

¹⁴ Väitöskirja *From Might to Mandate*. kts luku 1.2.

¹⁵ Portman 2014, aineiston aikaväli on huomattavan pitkä vuodesta 1809 vuoteen 2000. Portman 2014

¹⁶ Tässä tapauksessa puheiden julkaiseminen virallisilla verkkosivuilla

Kolmas näkökulma, ja se mitä tämä tutkimus painottaa, on uskontososiologinen näkökulma. Jacques Waardenburg puhuu uskonnosta orientoitumisjärjestelmänä.

Orientoitumisjärjestelmä tekee ihmiselle mahdolliseksi löytää tiensä elämässä ja maailmassa merkitystä antavan viitekehyksen puitteissa.¹⁷

Sisältö ei määritä ilmiötä uskonnoksi, vaan merkityksen ja arvon allokointi on uskonnollista toimintaa. Uskonnolliseksi määritetty toiminta, jossa orientoidutaan suhteessa maailmaan, toiminta jossa koettuun maailmaan osoitetaan merkitystä. Tästä näkökulmasta raja uskonnon ja sekulaarin välillä ei ole selkeä. Tämä tutkimus ei pyri määrittämään uskonnon ja ei-uskonnon rajaa. Tutkimuksen oletuksena on, että keskustelija arvoista ja merkityksestä on mielekästä tarkastella uskontotieteellisestä viitekehyksestä käsin. Esimerkiksi markkinatalouden uskonnonkaltaisuutta on pohdittu uskonnontutkimuksen parissa.¹⁸ Kari Mäkinenkin kiinnittää huomiota talousajattelun vahvaan asemaan merkityksen määrittäjänä, kirkolliskokouksen avauspuheenvuorossaan 3.11.2014.

Talous on se ikkuna, josta yhteisen elämän ehtoja tarkastellaan ja tulkitaan. Sen valossa katsotaan muita elämänalueita.

Uskontososiologisesta näkökulmasta kysyn, minkälaisia merkitysnäkökulmia Niinistö ja Mäkinen pyrkivät tuomaan etualalle. Kun tutkimuksen kohteena on merkitys ja arvot, ollaan uskontotieteen omimmalla, vaikkakaan ei ehkä tutuimmalla, alueella.

1.5. Tutkimuskysymykset, aineisto ja metodi

Tutkimus selvittää mistä näkökulmista Sauli Niinistö ja Kari Mäkinen suomalaisesta yhteiskunnasta puhuvat. Tutkimuskysymyksiä on kolme:

1. Mitä aiheita Sauli Niinistö ja Kari Mäkinen puheissaan käsittelevät?
2. Mitkä ovat heidän käyttämät kerronnalliset näkökulmat?
3. Miten Sauli Niinistön ja Kari Mäkisen puheista tehdyt huomiot vertautuvat toisiinsa?

¹⁷ http://www.helsinki.fi/teol/kurssit/usk/01b_perimmaisen.shtml

¹⁸ Kts. Esim. Pyysiäinen 2010

Tutkimuksen aineisto on Sauli Niinistön ja Kari Mäkisen vuonna 2014 pitämät puheet. Aineistoksi on valittu puheet, jotka on julkaistu tasavallan presidentin ja arkkipiispan virallisilla verkkosivuilla. Aineiston sisältö jaettiin temaattisiin kategorioihin sisällönanalyysin avulla. Puheissa esiintyviä näkökulmia analysoitiin narratiivisen analyysin avulla. Keskeisinä tutkimuskäsitteinä toimivat *sosiaalinen tarinavaranto*, *fokalisaatio* ja *hallitseva narratiivi*.

René Góthoni määritteli uskontotieteen kolme välttämätöntä edellytystä seuraavasti¹⁹:

- A) Akateeminen uteliaisuus ja epäily
- B) Kyky elää aatteellisessa tai uskonnollisessa epävarmuudessa
- C) Alituinen tarkkanäköisyyden kehittäminen.

Tämä tutkimus pyrkii olemaan näille periaatteille uskollinen.

1.6. Tutkimuksen rajoitukset ja lähdekritiikki

Aineiston alkuperään tai luotettavuuteen ei liity tutkimuksellisia ongelmia. Etualalle nousee epistemologinen kysymys mielen tavoittamattomuudesta. Puheita tutkimalla ei ole mahdollista vastata kysymyksiin puhujan mielenliikkeistä. Toinen kysymys liittyy siihen mitä roolia virkojen instituutiot näyttelevät puheiden rakentumisessa.²⁰ Presidentin ja arkkipiispan instituutiot ovat laajempia kuin kulloinenkin viranhaltija. Instituution rakenteilla on oletettavasti vaikutus puheiden sisältöön, eikä ole mielekästä ajatella, että puheet koostuvat pelkästään puhujien omista mielenmaisemista. Vilma Hännisen ajatusta seuraten²¹ oletan että, vaikkakaan aineisto ei tarjoa suoraa havainnointia puhujan mielenmaisemaan, se tarjoaa jonkunlaisen ikkunan sinne. Tämän oletuksen pohjalta käytän tutkimuksessa ilmaisuja, jossa totean Mäkisen pyrkivän tai Niinistön tavoittelevan, vaikka tarkemmat ilmaisut olisivat että puheesta välittyvä pyrkimys tai tavoite. Tutkimuksen tavoite on ymmärtää Mäkistä ja Niinistöä heidän yhteiskunnallisen asemansa kautta.

Toinen huomio liittyy puheiden asemaan osana virantoimitusta. Tasavallan presidentin ja arkkipiispan virka on muutakin kuin puheita. On mahdollista, että puheissa Niinistö ja Mäkinen tuovat roolistaan esiin tiettyjä puolia, muiden tullessa esiin muussa virantoimituksessa. Huomiot, jotka tässä tutkimuksessa

¹⁹ Gothóni 2000, 37

²⁰ Epistemologia pohtii tiedon mahdollisuuksia ja rajoja. Lisää kts. Hänninen 2000, 29.

²¹ Hänninen 2000, 29

tehdään, eivät edusta Niinistön ja Mäkisen toimintaa kokonaisuudessaan, vaan vain sitä osaa, joka ilmenee heidän pitämiensä puheiden sisällössä.²² Kolmas huomio liittyy puheiden laadulliseen pohdintaan. Tutkimus keskittyy puheiden sisältöön. Sisällöstä käsin ei ole mahdollista vastata kysymyksiin puheiden sisällön laadusta, ainoastaan itse sisällöstä. Laadun pohtiminen vaatisi tutkimusaineiston ulkopuolelta kiintopisteen, johon aineiston sisältöä voisi verrata. Tutkimuksessa keskitytään puheiden sisällöstä löytyviin narratiiveihin ja niitä verrataan suhteessa toisen puhujan puheisiin.

²² Esimerkiksi Mäkisen puheisiin liittyvä pohdiskelu ja opillisten kannanottojen harvinaisuus, ei välttämättä kuvaa hänen arkipiispuuttaan kokonaisuudessaan.

2. Teorettinen viitekehys

Olette varmaan joskus kokeneet sen riemastuttavan ja kutkuttavan tunteen, joka syntyy vasta oraalla olevasta rakkaussuhteesta. Mistä voi tietää, onko toisen osapuolen käyttäytyminen vain luonnollista ystävällisyyttä, vai onko hän myös kiinnostunut lähemmästä kanssakäymisestä tai romanssista?... Tieteellinen tutkimus on samankaltaista merkkien tulkitsemista ja uusien johtolankojen aktiivista tuottamista. Vihjeiden ja johtolankojen pohjalta yritetään päätellä jotain sellaista, joka ei ole havainnoista ”paljaalla silmällä” nähtävissä.²³

Aineistosta tehdyt havainnot eivät vielä ole tutkimuksellisia tuloksia. Havainnot ovat johtolankoja joita tulkitsemalla pyritään havaintojen taakse.²⁴

Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa raja ei kuitenkaan ole kirkas, koska havainnoilla on itsessään myös merkitys. Havaintojen ja tulosten erottamiseksi tutkimukseen määritellään näkökulma, teorettinen viitekehys, jonka kautta havaintoja tulkitaan.²⁵ Tutkimuksen teorettinen viitekehitys rakentuu sosiaalisen tarinavarannon ja yhteiskuntaorientoituneen uskonnon käsitteille.

2.1. Ymmärrys ja sosiaalinen tarinavaranto

Kertomukset kerääntyvät ja kerääntymää ryhdytään kutsumaan perinteeksi, kulttuuriksi ja historiaksi. Historioitsija Eric Hobsbawnin mukaan instituutiot tekevät jokapäiväisestä tapahtumasta tradition antamalla sille etuoikeutetun aseman.²⁶ Kun tapahtuma on tulkittu yhdellä tavalla kerran, niin samankaltaiset tapaukset tulkitaan esimerkkitapauksen kaltaisesti. Roland Barthesin kuvaa myyttiä puheena, jonka historia on valinnut.²⁷ Kulttuurin tarjoamia mallitarinoita Vilma Hänninen kutsuu sosiaalisiksi tarinavarannoksi.²⁸ Juhana Torkki kutsuu samaa tarinoiden maailmaa mythosfääriksi ja kuvailee sitä runollisesti.

²³ Alasuutari 1991, 59-60

²⁴ Alasuutari 1991, 60

²⁵ Alasuutari 1991, 61

²⁶ Bruner 1991, 18

²⁷ Barthes 1994, 173

²⁸ Hänninen 1999, 50. Hänninen käyttää Sosiaalisen tarinavarannon ja kulttuurisen tarinavarannon käsitteitä synonyymeina väitöskirjassa. Tässä tutkimuksessa on sama käytäntö.

Se on yhteisen tietoisuutemme se kerrostuma, jossa tarinat elävät: Se missä rakennamme suurta kuvaa todellisuudesta. Mieleemme ui mytösfäärissä joka päivä; hengitämme sitä joka hetki kuten keuhkomme hengittää ilmaa, sisään ja ulos²⁹

Ihminen merkityksellistää ajan, paikan ja inhimillisen toiminnan keskinäiset suhteet narratiivien kautta.³⁰ Jerome Brunerin mukaan tapahtumien ymmärtäminen vaatii niiden asettamisen narratiivin muotoon.³¹ Kari Mäkisen toteaa aineistossa, että kertomusten avulla elämään rakennetaan mielekkyyttä ja jäsenystä.³² Oman tarinan kerronta tapahtuu kulttuurisessa viitekehyksessä, vallalla olevat mielikuvat, symbolit ja arvot vaikuttavat kertomukseen.³³ Narratiivisesta näkökulmasta tarinat ovat keskeinen ajattelun ja elämänjäsentämisen muoto.³⁴ Matti Hyvärinen kuvaa kertomuksen merkitystä seuraavasti:

Kertomuksia on haluttu tutkia monesta eri syystä: kertomusten kautta voidaan ymmärtää ja hallita *menneisyyttä*, ihmisten *identiteetit* rakentuvat suurelta osin kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen. Kertomus on *tietämisen* muoto, joka on kenties ihmisen tärkein väline *ajallisuuden* ymmärtämisessä. Kertomus on kommunikaatiota ihmisten välillä. Kertomukset jäsentävät *eettistä* paikkaamme maailmassa. Kertomus on myös vuorovaikutuksen väline, sillä kertomalla jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään ryhmiä. Kertomus on vastaus kysymykseen, *kuka minä olen*.³⁵

²⁹ Torkki 2014, 10. Juri Lotmanilla on semiosfäärin käsite joka kuvastaa tilaa jossa semanttiset ilmiöt ovat. Käsite on samankaltainen kuin Torkin Mythosfääri, Torkki painottaa tarinallisuuden kautta rakentuvaa merkitystä. Lotman painottaa semioottista näkökulmaa merkitykseen. Lisää kts. Lotman 2005.

³⁰ Purtilo-Nieminen 2009, 47

³¹ Bruner 2002, 73-74. Brunerin mukaan yhtäläillä fyysikko ymmärtää maailmaa fysiikan lakien ja kaavojen kautta ja muusikko ymmärtää musiikkia nuottien kautta. Bruner 2002, 73-74 Hans Rosling esittää samankaltaisen tulkinnan tilastojen ja ymmärryksen välillä, puheessaan Maailmanpankissa 22.5.2010. Tilastojen suhde ymmärrykseen on samanlainen kuin nuottien suhde musiikkiin.

³² Piispainkokouksen avauspuheenvuoro 11.2.2014

³³ McAdams, Dan P. & Albaugh, Michelle & Farber, Emily 2008

³⁴ Purtilo-Nieminen 2009, 46

³⁵ Hyvärinen 2006

Ymmärrystä luodessa sovelletaan tarinavarannon ja omien kokemusten tarjoamia malleja. Kulttuurisessa tarinavarannossa olevat tarinat ohjaavat ihmisten toimintaa, mutta ne myös tukevat konventioista irtautumisen tai niiden rikkomisen ihanteita.³⁶ Kulttuurinen tarinavaranto ei ainoastaan ohjaa ihmisen omaa toimintaa, vaan myös määrittää muiden ihmisten suhtautumista. Purtilo-Niemisen mukaan on raskasta toteuttaa omaa tarinaa, jos vallitseva kulttuuri pitää tarinaa epäonnistuneena.³⁷

Soveltamalla Barthesin ajatusta sosiaaliseen tarinavarantoon voi todeta, että sosiaalinen tarinavaranto koostuu tarinoista, jotka historia on valinnut. Barthes viittaa menneeseen; on kuitenkin loogista ajatella, että historia valitsee myös preesenssissä. Julkisilla puheilla muokataan tarjolla olevaa tarinoiden valikoimaa. Samalla puheet kutsuvat tarkastelemaan omaa ymmärrystä suhteessa jatkuvasti muuttuvaan tarinavarantoon. Hänninen tutki väitöskirjassaan miten ihminen tuottaa elämäänsä merkitystä. Hännisen mukaan ihmisen sisäinen tarina on jatkuvassa suhteessa siihen kulttuuristen kertomusten joukkoon, joka yksilölle tarjoutuu.³⁸ Tämä tutkimus kysyy, miten Mäkinen ja Niinistö vaikuttavat sosiaaliseen tarinavarantoon. Yksilölliset valinnat ovat jatkuvasti suhteessa siihen, miltä kyseiset valinnat vaikuttavat suhteessa sosiaaliseen tarinavarantoon. Yksilöihin voi vaikuttaa, ainakin teoriassa, vaikuttamalla sosiaaliseen tarinavarantoon.

2.2. Uskonto merkitysjärjestelmänä

Usein uskonto ymmärretään symbolisena, rituaalisena ja opillisena suhteena yliluonnollisuuteen. Yliluonnollisuuden lisäksi uskonnoissa on kuitenkin kysymys arvoista, merkityksen allokoinnista³⁹ ja maailman jäsentämisestä. Maalaisjärki tavoittaa uskonnon ilmiönsä, mutta heikommin uskonnon affektiiviset ja kognitiiviset puolet.⁴⁰ Uskontoteoreettisesti puhutaan merkitysjärjestelmistä tai orientaatiojärjestelmistä,⁴¹ kun pyritään tavoittamaan uskonnon niitä puolia, jotka eivät ole suhteessa yliluonnolliseen. Paul Tillich näki uskonnon eräänlaisena

³⁶ Hänninen 2000, 50

³⁷ Purtilo-Nieminen 2009, 124-125

³⁸ Hänninen 2000, 21

³⁹ Merkityksen allokointi viittaa ajatukseen, että luonnontieteellinen maailma on määritelmällisesti arvovapaa, amoraalinen. Ihminen kohdentaa arvot maailmaan maailmankatsomuksen kautta.

⁴⁰ Mircea Eliade toteaa, että kielen kyvyttömyys pukea sanoiksi se, mitä Rudolf Otto kutsui *das Ganz andere*, johtuu siitä, että kielen täytyy pukea normaalikokemuksesta lainattuihin sanoihin kaikki sekä, mikä ylittää normaalin inhimillisen kokemuksen. Kts. Eliade 2003, 32-33

⁴¹ Jacques Waardenburgin uskonnon määritelmä esiteltiin luvussa 1.3.

vastauksena perimmäiseen huoleen. Robert D. Baird vei Tillichin ajatusta eteenpäin todetessaan, että mikä tahansa asia on perimmäinen jollekin henkilölle, kun se muodostuu hänen kulttuurisidonnaisessa ymmärryksessä maailman kaikkeuden merkittävämmäksi asiaksi, jota mikään muu ei sillä hetkellä ylitä.⁴² Mircea Eliade muistuttaa, että kokemus pyhästä ei määriy ylikuonnollisuudesta käsin, vaan vertautuu merkityksen, totuuden ja olemisen ideoille.⁴³

Uskonnon määrittäminen vaikuttaa ymmärrykseen tutkimuskohteesta. Uskonnontutkimuksessa ei ole yhtä hallitsevaa paradigmaa. Tutkimusta tehdään tieteellisin metodein ja tutkimuskohdetta tarkastellaan erilaisten paradigmojen kautta. Tässä tutkimuksessa merkityksen ja arvojen allokointi koettuun maailmaan ymmärretään uskonnollisena toimintana, ainakin siinä määrin, että sen tarkastelu on mielekästä uskontotieteellisti.

2.3. Yhteiskuntaorientoitunut uskonto

José Casanovan mukaan moderni, länsimainen, uskonnollisuus on muuttunut yhteiskuntaorientoituneeksi uskonnollisuudeksi. Kirkko on siirtynyt omien oikeuksiensa puolustamisesta yksilön vapauden ja uskonnon vapauden puolustamiseen. Kirkko on palannut julkiseen tilaan modernien ja universaalien arvojen puolustajana.⁴⁴ Taustaa vasten on syy olettaa, että arkkipiispan puheissa esiintyy yhteiskunnallisia kannanottoja aivan kuten tasavallan presidentin puheissa. Uskonnon harjoittamisen vakiintuneet muodot muuttuvat, ja soveltaen Teemu Tairan ilmaisu, uskonnollisuus notkistuu. Notkea uskonto ei seuraa opillisiä rajoja. Uskonnollisuuden muoto valitaan itse. Ollaan kirkon jäseniä, mutta uskotaan niin kuin itsestä tuntuu. Notkistuminen ei tarkoita välinpitämättömyyttä uskontoa kohtaan.⁴⁵ Pikemminkin uskonnon elintila vahvistuu, kun se kykenee muuttamaan muotoaan.⁴⁶ Notkeassa modernissa uskonto saa myös kulutustuotteisiin rinnastettavia piirteitä. Arvoja ja merkityksiä valitaan riippumatta niiden perinteisistä yhdistelmistä. Merkitystä kulutetaan tunteen mukaan, panostetaan siihen, mikä tuntuu panostamisen arvoiselta.⁴⁷ Esimerkiksi vuoden 2015 alussa sananvapaus sai uuden ja runsaasti kulutetun, ilmauksen: *Je suis Charlie*.

⁴² Baird 1991, 18

⁴³ Eliade 1978, xiii

⁴⁴ Casanova 1994, 220

⁴⁵ Taira 2006, 59

⁴⁶ Taira 2006, 59

⁴⁷ Taira 2006, 73

Uskonnon opillista pysyvyyttä painottaville tahoille notkistuva uskonto on haaste. Vanhat traditiot joutuvat perustelemaan olemassaolonsa muuten, kuin vedoten oman kertomuksensa suuruuteen. Anthony Giddensin mukaan nykyaikaisessa yhteiskunnassa perustelu rakentuu diskursiiviselle perusteltavuudelle. Uskontoperinteiden on antauduttava dialogiseen suhteeseen yhteiskunnan kanssa. Toinen vaihtoehto on kieltäytyä dialogisesta keskustelusta, jolloin uskonnon muodoksi tulee fundamentalismi, traditio, joka ei perustele itseään itsensä ulkopuolisilla argumenteilla.⁴⁸ Tairan näkee nykyaikaisen fundamentalismin, ainakin osittain, vastareaktion uskontoperinteiden maallistumiselle.⁴⁹ Taira ja Giddens tarjoavat näkökulmia ilmiöön, johon Alasdair MacIntyre kiinnittää huomiota teoksessaan *After Virtue*. Jälkimodernissa yhteiskunnassa moraalinen argumentaatio pyrkii olemaan rationaalinen; ikään kuin esittäjästä riippumaton.⁵⁰ Uskonnon perusteleminen itsellään ei istu jälkimoderniin moraalikeskusteluun.

Giddensin ajatus traditioiden alistumisesta diskursiiviselle perusteltavuudelle, Casanovan huomio yhteiskuntaorientoituneesta uskonnosta ja Tairan notkistuva uskonto hahmottavat kuvaa, jossa länsimainen uskonnollisuus kietoutuu yhteiskunnalliseen. Uskonnot enenevässä määrin perustelevat itseään näkökulmin, jotka eivät ole pelkästään uskonnollisia. Teoreettista taustaa vasten voi olettaa että arkkipiispan rooli on aiempaa vahvemmin yhteiskunnallisiin keskusteluun kantaa ottava. Näin arkkipiispan ja tasavallan presidentin puheiden sisällöissä voi odottaa samankaltaisuuksia.

3. Metodi, työkalut ja toteutus

3.1. Kertomus, näkökulma ja sisällönanalyysi

Kerronnallisen, narratiivisen ja tarinallisen tutkimuksen käsitteet viittaavat samaan tutkimusperinteeseen.⁵¹ Markku Hyvärinen mukaan kertomuksen ja narratiivin ero on lähinnä kielessä. Hyvärinen ymmärtää narratiivin olevan käännössana kertomukselle.⁵² Narratiivin käsitettä suositetaan tässä tutkimuksessa

⁴⁸ Giddens 1995, 141-147

⁴⁹ Taira 2006, 140-144

⁵⁰ MacIntyren käsityksestä luvussa 3.2.

⁵¹ Kertomuksen ja tarinan välille tehdään ero kirjallisuuden tutkimuksessa, mutta sosiaalitieteissä useinkaan ei. Samasta tarinasta, esimerkiksi Punahilkka, voidaan luoda monta toisistaan poikkeavaa kertomusta. Kts. Hyvärinen 2006

⁵² Hyvärinen 2006

johtuen tutkimuksessa käytettävästä vakiintuneesta hallitsevan narratiivin, *master narrative*, käsitteestä.⁵³

Narratiivisella tutkimuksella viitataan useaan tutkimusnäkökulmaan. Narratiivisessa tutkimuksessa, *narrative analysis*, narratiivi on tutkimuksellinen työkalu. Sitä käytetään tutkimuksen välineenä mutta se ei välttämättä ole tutkimuksen kohde.⁵⁴ Haastateltavat voivat asettaa elämän tapahtumat kertomuksen muotoon. Aineiston huomioiden pohjalta voidaan muodostaa mallitarinoita, malli narratiiveja, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiin. Narratiivien tutkimuksessa, *analysis of narratives*, tutkimuksen kohteena ovat itse kertomukset. Narratiivien tutkimuksessa keskitytään kertomuksien rakenteisiin, sisältöihin ja näkökulmiin. Tässä tutkimuksessa tutkitaan mistä näkökulmista Niinistö ja Mäkinen yhteiskuntaa tarkastelevat. Oletuksena on että valittu näkökulma vaikuttaa ratkaisevasti ymmärryksen. Narratiivisessa tutkimuksessa puhutaan fokalisaatiosta. Gérard Genetten termi fokalisaatio⁵⁵, *focalization*, viittaa narraation näkökulmaan, *focus of narration*.⁵⁶ Termin avulla tehdään ero kertomuksissa olevien näkökulmien välille. Lapsuudentarinaa kerrottaessa narraation näkökulma on lapsen, vaikka kertoja itse on usein aikuinen. Fokalisaatio ohjaa viestin vastaanottajan tulkintaa. Puheen fokalisaatio kertoo, mistä näkökulmasta kuultua on syytä ymmärtää.⁵⁷ Tutkimuksessa tarkastellaan puheissa olevia fokalisaatioita. Toinen relevantti narratiivisen tutkimuksen käsite on Jerome Brunerin kaksoismaisema. Brunerin mukaan kerrotussa on läsnä kaksi elementtiä. Tarina kertoo todellisen maailman tapahtumista, mutta samalla se ilmaisee osallistujan omaa suhtautumista tuohon maailmaan.⁵⁸ Tässä tutkimuksessa keskitytään kaksoismaiseman siihen osaan, joka ilmaisee osallistujan omaa suhtautumista.

3.2. Tulkinta näkökulma ja aktiivinen ymmärtäminen

Alasdair MacIntyren mukaan moraalikeskustelun tyyli pyrkii rationaalisuuteen. Argumentit ovat loogisesti päteviä, eli johtopäätökset seuraavat premisseistä. Puheenvuorot muotoillaan puolueettomiksi, ikään kuin esittäjän näkemyksistä

⁵³ Tarkempi keskustelu narratiivisen tutkimuksen käsitteistä katso esim. Purtilo-Nieminen 2009

⁵⁴ Kts. Purtilo-Nieminen 2009, luku 5.

⁵⁵ Tieteen termipankin määritelmä: kerronnan perspektiivi, joka sisältää aistihavainnot sekä lisäksi tiedollisen, emotionaalisen ja ideologisen asenteen suhteessa kerrottuihin tapahtumiin

⁵⁶ Herman 2004, 302

⁵⁷ Herman 2004, 302

⁵⁸ Bruner 1986, 14

riippumattomiksi.⁵⁹ Keskusteluissa kuitenkin vedotaan eri premissihin; kilpailevat argumentit ovat käsitteellisesti yhteismitattomia. Eri premissien keskinäinen arvojärjestys on, MacIntyren mukaan, rationaalisesti ratkaisematon.⁶⁰ Näkökulman valinta vaikuttaa siihen miten käsiteltävä asia nähdään, kerrotaan ja ymmärretään. Narratiivisen näkökulman valinnassa on samoja piirteitä kuin MacIntyren premissin valinnassa. Valitsemalla premissi valitaan argumentaation loogiset rajat. Yhtälailla kun valitaan narratiivinen näkökulma, valitaan tulkinnan ja ymmärryksen rajat. Tutkimuksessa käytetään aktiivisen ymmärtämisen käsitettä. Käsitteellä viitataan tietoisesti tapahtuvaan tarkastelunäkökulman valintaan. Kehys josta asiaa tarkastellaan, ei ole objektiivinen tai passiivinen. Tässä tutkimuksessa aktiiviseksi ymmärtämiseksi kutsutaan tulkintänäkökulmien tietoista pohdintaa. Aktiivisen ymmärtämisen käsitteellä sosiaalisen tarinavarannon ja totuttujen tulkintojen väliin asettuu aktiivinen ymmärtäjä, joka valitsee näkökulman, jonka kautta asian ymmärtää.

Hallitseva narratiivi on vakiintunut tapa kertoa ja ymmärtää tietty aihe. Hallitsevien narratiivien, *master narrative*, vastinparia kutsutaan vastakertomuksiksi, *counter narrative*.⁶¹ James Phelan puhuu kulttuurisesta kertomuksesta. Kertomus joka on niin levinnyt, että sen tekijä on yksilöä laajempi kollektiivinen kokonaisuus, kenties koko yhteiskunta tai ainakin merkittävä yhteiskunnan alaryhmä.⁶² Hallitsevien narratiivien vetovoima – ja yhtä lailla haittapuoli – piileekin niiden pysyvyydessä. Nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä on tuttua ja turvallista tukeutua yhteiseen tarinaan.⁶³ Barbara Czarniawaska kutsuu hallitsevaa narratiivista jäädetytyksi narratiiviksi, *petrified narrative*, puhuessaan organisaatioiden sisäisestä keskustelukulttuurista.⁶⁴ Jacques Derridan mukaan hallitsevat narratiivit ovat tyranneja, jotka alistavat muut äänet käyttämään hallitsevan narratiivin kieltä. Dominoiva narratiivi jättää huomiotta muut äänet, todellisuuden monimuotoisuuden ja sirpaleisuuden.⁶⁵ Matti Hyvärisen mukaan kertomukset ovat kognitiivisia rakenteita, eli puhunnan lisäksi ne ovat tapoja ymmärtää. Suomessa

⁵⁹ Macintyre 2004, 27

⁶⁰ MacIntyre 2004, 25

⁶¹ Hyvärinen 2007, 128

⁶² Lisää Kts. Hyvärinen 2007

⁶³ Kettukari 2014, 37

⁶⁴ Kettukari 2015, 37

⁶⁵ Jørgensen & Boje 2010

sotaveteraanit ymmärretään useimmiten sankaruuden narratiivin kautta, jolloin sankaruuden narratiivi on sotaveteraaneista keskusteltaessa hallitseva narratiivi.

Tutkimuksen oletuksena on, että julkinen puhe toimii oletettujen kehysten tarkasteluna ja kehysten uudelleen määrittelynä. Esimerkiksi Mäkisen puheet vanhuudesta (31.1.2014 ja 17.7.2014) käsittelevät tapoja, joilla vanhuus ymmärretään. Ajan henkeen liittyy kolme näkökulmaa vanhuuteen: yhteiskunnallisen ongelman näkökulma, vastustettavan vanhuuden näkökulma ja vanhus asiakkaana -näkökulma. Hallitsevan ymmärryksen kehukset kirkastettuaan Mäkinen ehdottaa toisenlaisia kehyksiä vanhuuden ymmärtämiseen. Uudessa kehyksessä vanhuus nähdään kokemuksen, täyttyvän elämän ja taaksepäin katsomisen kautta. Esimerkki Sauli Niinistön kannanotosta vallitsevaan keskustelukulttuuriin valtakunnallisen maanpuolustuskurssin avajaisissa pidetystä puheesta:

Tämä muuttuvaisen ja muuttumattoman erittely ja punninta on ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisimpiä tehtäviä. Siksi, että virheet tällä saralla maksavat paljon ja pahimmillaan niitä voi olla mahdoton korjata...

Kiihkeät ja kärsimättömät mielet kuvaavat maltin helposti pelkuruudeksi tai vastuun väistöksi. Sitä se ei kuitenkaan ole.⁶⁶

Suomalaisen identiteetin kuvailusta käy esimerkki Niinistön puheesta Suomen kulttuurirahaston 75-vuotisjuhlassa:

Tätä tahtoa ja halua auttaa meissä suomalaisissa riittää, ja sitä tuntuu riittävän myös vähän huonompinaikin hetkinä. Ja juuri tätä suomalaisuuden piirrettä minä arvostan ja kovasti kunnioitan. Se heijastaa halua ottaa vastuuta. Jossain siellä takana vahvistuu samalla tunne kansakuntana olemisesta, yhteiskunnallisesta eheydestäkin.⁶⁷

Kari Mäkinen puheissa esiintyy vastaavista näkökulmista esitettyjä kommentteja. Ensimmäinen esimerkki on Piispojen ykseysteesten julkistamistilaisuudesta, toinen esimerkki on puheesta Vanhuus on radikaali voima – seminaarista Porista.

⁶⁶ Niinistö 10.11.2014

⁶⁷ Niinistö 27.2.2014

Pyrkimys on auttaa näkemään, että erilaisuus uskontulkinnossa ei merkitse totuuksien ja oikeassa olemisen kilpailukenttää, vaan dynaamista ja luovaa kirkon elämää, sellaista, jonka kautta Pyhä Henki tekee kirkossa työtään. Se edellyttää paljon toisen asemaan asettumista ja kykyä siihen, että näkee myös itsensä toisin silmin.⁶⁸

Pysyvyyden, toiston ja jatkuvuuden sijasta arvoiksi ovat tulleet muutos, uutuus ja luova kekseliäisyys. Se edellyttää ihmiseltä aktiivisuutta, nopeutta, jatkuvaa valppautta ja joustavuutta. Ne ovat ominaisuuksia, jotka kytkeytyvät nuoruuteen.⁶⁹

3.3. Analyysin toteutus

Kertomuksen narratiivisuuden määrä on suhteessa siihen, kuinka paljon siinä on stereotyyppistä ja odotetun vastaista.⁷⁰ Narratiivisuus rakentuu odotetun ja odottamattoman vuoropuhelulle. Tätä näkökulmaa hyödynnetään puheiden analysoinnissa. Miten puheet pitävät sisällään odotettua ja odottamatonta ja miten puheiden ilmisällöt kommentoivat odotettua ja odottamatonta.⁷¹ Tutkimuksessa käytettiin sisällönanalyysia aineiston jäsentämiseksi temaattisiin kategorioihin. Aineiston kerrontarakenteita tutkittaessa tyypittely ei ole tutkimuksen pääasia, vaan tutkimuksen tekemisessä käyttökelpoinen apuneuvo. Kvalitatiivisen analyysin vaatimuksena on, että tutkija kykenee sanomaan aineistostaan jotain absoluuttista, joka on koko aineistoon nähden perusteltua. Tästä johtuen kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston eri tyypit pitää suhteuttaa toisiinsa.⁷²

Puheet luettiin läpi useaan kertaan etsien niistä kannanottoja hallitseviin narratiiveihin. Huomiota kiinnitettiin sisältöihin, joissa otetaan kantaa tulkintatapoihin, sellaisiin jossa kyseenalaistetaan näkökulmia ja joissa tarjotaan vaihtoehtoisia tulkintakehyksiä. Huomiota kiinnitettiin myös reflektoiiviin kommentteihin. Aineistosta tehdyt huomiot kerättiin Excel-taulukoihin. Taulukoinnin jälkeen aineistosta tehdyt nostot tyypiteltiin temaattisiin kategorioihin. Sisällönanalyysin avulla muodostui temaattiset kategoriat, joihin puheista nostetut aiheet sijoitettiin. Sen jälkeen kategorioiden sisältöä tarkasteltiin

⁶⁸Mäkinen 27.8.2014

⁶⁹ Mäkinen 17.7.2014

⁷⁰ Herman 2004, 7

⁷¹ Herman käyttää Jerome Brunerin termejä *canonicity ja breach (breach of canonicity)* sekä omia stereotypic ja nonstereotypic viitteen samaan asiaan. kts Herman 2004, 7

⁷² Alasuutari 1993, 100

narratiivisen analyysin näkökulmasta. Aihealueittain tarkasteltiin minkälaisille premisseille ja näkökulmille puhujat kannanottonsa rakensivat; minkälaista narratiivista näkökulmaa he tuovat etualalle. Kategorioista nostetaan esiin narratiivisia näkökulmia ja narratiivisia tekniikoita, joilla puhujat aiheita käsittelevät. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulkinalla on aina suhde tutkimuksen tuloksiin. Analyysin laadun punnitsee viime kädessä lukija.

4. Aineisto

4.1. Puheet aineistona

Aineisto koostui viidestäkymmenestä kahdeksasta puheesta. Puheiden pituus vaihteli puolesta liuskasta seitsemään liuskaan, keskipituuden ollessa noin kaksi ja puoli liuskaa. Tutkijan kannalta puheet ovat miellyttävä aineisto. Puheet ovat katsantoja elettyyn aikaan ja useimmiten puhuja on pohtinut niiden sisällön huolellisesti. Aihealueita käsitellään harkiten ja vivahteikkaasti. Puheet itsessään tarjoavat syvällisen näkemyksen, tutkijan luovuutta ei tarvita synnyttämään aineistoon syvyyttä. Puheet ovat jäsenneltyjä puheenvuoroja ja siksi niiden perusviesti on löydettävissä suoraan niiden sisällöstä. Puheissa on kuitenkin löydettävissä myös metaulottuvuus, joka hahmottuu aineiston analyysissä. Tutkimuksen aineisto määräytyy julkisuuden⁷³ ja puheen pitäjän mukaan. Toisin sanoen aineisto koostuu arkkipiispan ja tasavallan presidentin verkkosivuilla julkaistuista puheista. Aineisto pitää sisällään erilaisissa tilaisuuksissa pidettyjä puheita ja näin on syytä olettaa että puheiden tyyli ja funktio vaihtelevat. Laadullisia oletuksia *julkisen puheen* olemuksesta ei tehdä, eikä puheiden tyylikeinot ole tarkastelun alla. Tutkimuksessa keskitytään aineiston sisältöön.

4.2. Sauli Niinistön puheet

Tasavallan presidentin internet-sivuilla on julkaistu kolmekymmentäkuusi puhetta vuodelta 2014. Puheista yhdeksän on pidetty ulkomailla. Kotimaassa pidetyistä puheista kymmenen on suunnattu selkeästi kansainväliselle yleisölle. Tällöin on useimmiten ollut kyse valtiovierailuista Suomeen, diplomaattitapaamisista tai kansainvälisistä konferensseista, jotka on pidetty Helsingissä. Näin ollen seitsemäntoista puheen kohdeyleisö on koostunut selkeästi suomalaisista. Ukrainan kriisi on vahvasti läsnä vuonna 2014 ja se tarjoaa taustaa Niinistön

⁷³ Tässä tapauksessa puheiden julkaiseminen virallisilla verkkosivuilla

turvallisuuspoliittisille näkemyksille. Suomi oli Frankfurtin kirjajessujen teemamaa. Sauli Niinistön avajaispuhe messuilla oli muita avajaispuheita pidempi. Pohjoismaiden tai pohjoisten-maiden konferensseissa presidentti puhui useaan kertaan. Tällaisia tilaisuuksia oli Rikskonferens Ruotsissa ja Arctic Circle-konferenssi Reykjavikissa. YK järjesti ensimmäisen alkuperäiskansojen maailmankonferenssin syyskuussa 2014. Niinistö osallistui konferenssiin ja oletettavasti siitä syystä alkuperäiskansojen kysymys on selvästi läsnä muutamassa, erityisesti arktisia alueita koskevissa puheissa. Alkuperäiskansojen oikeuksien puolustaminen ei kuitenkaan hahmotu osaksi tutkimuskysymyksiin liittyvää teemaa, vaan pikemminkin jää tärkeänä, mutta yksittäisenä aiheena aineistoon. Pidempiä puheita presidentti piti pääsääntöisesti kotimaassa. Tällaisia olivat esimerkiksi valtiopäivien avajaiset, Maanpuolustuskurssin avajaiset, akateemikkojen nimeämistilaisuus ja kulttuurirahaston 75-v juhlat. Lyhyempiä puheita, selvästi alle kahden liuskan mittaisia, oli kaksikymmentäkolme. Puheet olivat tyypiltään tervehdyksiä, tilaisuuksien avaussanoja tai illallisilla pidettyjä tervetulon toivotuksia. Mainittakoon että 2014 eronneen Jyrki Kataisen hallituksen ja sitä seuranneen Alexander Stubbin hallituksen ero-, ja nimittämispuheet olivat vuoden lyhimpiä.

Tasavallan presidentillä on joitakin vuodesta toiseen toistuvia puhetilaisuuksia. Tällaisia ovat uudenvuodenpuhe, valtiopäivän avajaiset ja erinäiset joulutervehdykset. Helmikuun alussa tasavallan presidentti avaa yhteisvastuukeräyksen. Elokuun lopussa presidentti pitää juhlapuheen kadettien nimittämis- ja ylentämistilaisuudessa. Kadettien ylentämistilaisuuteen osallistuminen lienee kytköksissä tasavallan presidentin rooliin puolustusvoimien ylipäällikkönä. Ei liene liioiteltu oletus todeta, että muidenkin tieteenalojen, kuin sotatieteiden, tulevat maisterit olisivat otettuja tasavallan presidentin osallistumisesta valmistumisjuhlallisuuksiin.

Tasavallan presidentin puheiden syntyprosessia ja niiden julkaisemiskäytäntöjä kysyttiin tasavallan presidentin kansliasta. Asiaa kommentoitiin kansliasta seuraavasti:⁷⁴

⁷⁴ Tasavallan presidentin kansliasta ei, pyynnöstä huolimatta, tarkennettu Sauli Niinistön puheiden syntyprosessien taustoja.

Verkkosivuilla julkaistaan tasavallan presidentin julkiset puheet. Vapaasti pidettyjä puheenvuoroja tai lyhyitä tervehdys-, kiitospuheita tai muita vastaavia ei ole julkaistu.

4.3. Kari Mäkisen puheet

Arkkipiispan verkkosivuilla on julkaistu kaksikymmentäkaksi puhetta. Puheista neljä oli virkaanasettamis-, tai tilan vihkimispuheita. Neljä puheista on pidetty tilaisuuksissa, joissa Mäkinen edustaa kirkkoa pikemminkin virallisesti kuin seremoniaalisesti. Kuusi puheista oli seminaareihin tai vuosijuhlallisuuksiin valmisteltuja puheita. Neljä puhetta oli kirkollisten toimielinten toimintaan liittyviä puheita, kuten kirkolliskokouksen avauspuheenvuoro. Puheista noin puolet olivat selvästi pidempiä puheita. Virkaanasettamispuheen ollessa keskimäärin puolitoista liuskaa, pidemmät puheet olivat noin viiden liuskan mittaisia. Mäkisen puheet käsittelevät usein elämänkaareen nivoutuvia kysymyksiä. Aiheet eivät ole ajankohtaisia samassa mielessä kuin Niinistön aiheet. Toisaalta aiheet ovat ikuisia ja jatkuvasti läsnäolevia kysymyksiä. Mäkinen ottaa useimmiten kantaa käyttäen vertausta tai muuta viestiä tukevaa ajatusrakennetta. Talouden ja elämän suhdetta käsitellessä Mäkinen maalaa maiseman, jossa Sunilan tehtaan ja Kymin kirkon suhde alueen asukkaisiin toimii ymmärryksen apuna.

Kirkollisesti merkittävimpiä keskusteluja vuonna 2014 oli tasa-arvoisesta avioliittolaista käyty keskustelu. Mäkinen kommentoi avioliittolakia suoraan sosiaalisen median kautta. Näin ollen suora kannanotto jäi tämän tutkimuksen aineiston ulkopuolelle. Kysymys sukupuolineutraalista avioliitosta näkyy kuitenkin hänen piispainkokouksessa pitämässään puheessa. Lähi-idän konflikti ja orastava turvapaikanhakijoiden tulva ovat esillä jo vuonna 2014 pidetyissä puheissa. Viesti on linjassa Mäkisen myöhempien lausuntojen kanssa. Avunantaminen on kristillisen ajattelun ytimessä, eikä siinä ole sijaa uskonnolliselle tai etniselle valikoivuudelle.

Verkkosivuilla julkaistuja puheita kuvailee, arkkipiispan teologinen erityisavustaja, Mika Pajunen seuraavasti

Puheiden julkaiseminen kotisivuilla riippuu siitä, kuinka valmiiksi kirjoitettu puhe on ennen sen pitämistä ollut. Joskus kun on kyse merkittävästä puheesta, saattaa arkkipiispa jälkikäteen kirjoittaa puheensa kotisivuilla julkaistavaan muotoon.

Arkkipiispa kirjoittaa pääsääntöisesti itse kaikki puheensa. Ainoan poikkeuksen tähän tekevät jotkin yksittäiset, yksinkertaiset tervehdykset tai vastaavat, joita harvemmin julkaistaan. Avustajien roolina on osallistua tarvittaessa puheista käytävään etukäteiskeskusteluun ja arkkipiispan tekstien hiomiseen hänen pyynnöstään. Puheiden lopullinen teksti on aina arkkipiispan itsensä kirjoittama.

5. Puheissa esiintyvät teemat

Puheiden sisällöissä on runsaasti yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Analyysissä puheiden sisältö kerättiin temaattisten otsakkeiden alle. Otsakkeet ovat niin yleisiä, että yhtäläisyyksiä oli mahdollista löytää puheiden sisällöstä, vaikka käsiteltävät aiheet vaihtelivat. Toisaalta otsakkeet ovat niin tarkkoja, että tutkimuskysymysten kannalta mielekkäiden erottelujen tekeminen on mahdollista. Puhujat käyvät refleктоivaa keskustelua ja tämä näkyy osittaisena, jo käsiteltyjen, teemojen toistona. Esimerkiksi suomalaisten vastuuntunnon korostaminen on osa itseymmärryksen rakentamista, mutta myös osa Niinistön vastuuseen vetoamisen teemaa. Keskustelukulttuurin kommentit liittyvät ajan ilmiöiden tarkasteluun mutta myös refleктоivaan itseymmärryksen teemaan. Itseymmärryksen ja keskustelukulttuurin teemat ovat tutkimuksen kannalta keskeisiä ja siksi tietty toisto on perusteltua.

5.1. Teemat: Sauli Niinistö

Puheiden läpiluvussa nousi esiin näkökulmia, jotka toistuivat useissa ja erilaisissa puheissa. Teemat on jaoteltu neljän pääteeman alle: ajan henki, itseymmärrys, kestävät vastaukset ja vastuuntunto. Toisenlaiset jaottelut olivat myös mahdollisia. Perinteisempien yhteiskunnallisten näkökulmien kautta jaottelu olisi voinut olla ulkopoliittisiin, taloudellisiin ja sisäpoliittisiin tapahtuva tai kronologisesti menneisiin, nykyisiin ja tuleviin keskittyvät teemat. Nykyinen jaottelu on perusteltu, koska se noudattaa teoreettisen viitekehyksen, käsitteiden ja tutkimuskysymyksien linjauksia.

Ajan hengen teema kerää yhteen puhujien näkemyksiä tämän hetken ilmiöistä ja ymmärtämisen tavoista. Itseymmärrys paikallistaa ymmärryksen lähtökohdat ja kestävien vastauksien teema kokoaa yhteen ne narratiivit, joiden kautta Niinistön mukaan tulevaan on syytä suunnata. Pääteemat pitävät sisällään alateemoja.

5.1.1. Ajan henki

Ajan hengen teema kerää yhteen Niinistön kommentit tämän ajan ilmiöistä. Esiin nousevat lyhytnäköisyyden kulttuuri ja osittain siitä kumpuava oikeudenmukaisuuden ja luottamuksen rapautuminen.

Lyhytnäköisyys

Niinistö näkee lyhytnäköisyyden ajan ilmiönä. Sen kritiikki saa kaksi erilaista muotoa. Ensimmäisessä muodossa Niinistö kiinnittää huomiota siihen, että pitkäaikaisvaikutusten pohdiskelun sijaan päätöksen teossa keskitytään päätösten välittömiin tai hetkellisiin vaikutuksiin. Näin Niinistö toteaa puheessaan uudelle hallitukselle:

Puhuin edeltäjänne ennusteiden ongelmista. Ne johdattavat helposti kvartaalipolitiikkaan, jossa välitön hyvä ohittaa tulevaisuuden vaikeuksien voittamisen.

Kiinnitämme paljon huomiota siihen, miltä toimintamme näyttää. Meidän pitäisi nyt keskittyä siihen, mihin toimintamme johtaa.⁷⁵

Toinen lyhytnäköisyyden muoto on nopean reagoimisen kulttuuri. Niinistö toppuuttelee ääniä, jotka painottavat reagoimista harkinnan kustannuksella. Kiireen kulttuuri nousee esiin erityisesti Niinistön turvallisuuspoliittisissa kannanotoissa.

Turvallisuuspoliittisissa muutosvaiheissa on kuitenkin muutoksen ohella tarkattava sitä, mikä ei kenties muutukaan. Tämä muuttuvaisen ja muuttumattoman erittely ja punninta on ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisimpiä tehtäviä. Siksi, että virheet tällä saralla maksavat paljon ja pahimmillaan niitä voi olla mahdoton korjata. Esimerkkejä löytyy historiasta, ja vähän kyllä nykyisyydestäkin. Kiihkeät ja kärsimättömät mielet kuvaavat maltin helposti pelkuruudeksi tai vastuun väistöksi. Sitä se ei kuitenkaan ole.⁷⁶

⁷⁵ Niinistö 25.56.2014 (2)

⁷⁶ Niinistö 10.11.2014

Ukrainan kriisin tuleva kulku on vielä tuntematon. On tarve syvälliseen harkintaan, myös itsekriittiseen. Ja meidän kannattaa kuunnella vähän niitäkin ääniä, jotka varoittavat juoksemasta syvälle uuteen kylmään sotaan äkkireaktiona, sivuilleen katsomatta ja miettimään pysähtymättä. Kyllähän sinne kuopan pohjalle nopeasti tippuu. Mutta ylösnousu onkin sitten toinen juttu.⁷⁷

Samasta teemasta Niinistö puhuu diplomaattipäivällisillä 29.4.2014. Kommentissa on havaittavissa turvallisuuspolitiikkaa laajempi pohdinta. Viisautta toimeliaisuuden ja toimettomuuden välillä on riippuvainen lopputuloksesta. Eskaloitunut konflikti on aina askel hallitsemattomuuden suuntaan.

Joka tapauksessa ollaan ison valinnan edessä: Hallitaanko kriisiä vai annetaanko kriisin hallita meitä? Korostan, että jos eskalaatio jatkuu ja tilanne vain pahenee, mennään väistämättä kohti jälkimmäistä – kohti avointa konfliktia ja syvää epävakautta. Tällaisten kehityskulkujen ja niiden seurausten hallittavuus on illuusio, johon kenenkään ei kannata uskoa.⁷⁸

Oikeudenmukaisuus ja luottamus

Toisena ajan kuvan ilmiönä Niinistö pohtii oikeudenmukaisuutta ja luottamusta.

Niinistön puheissa esiintyy ajatus luottamuksesta nollasummapelinä.

Oikeudenmukaisuudesta syntyy luottamusta ja luottamuksesta vakaa yhteiskunta.

Sen puute heikentää luottamusta yhteiskuntaan ja vallanpitäjiin. Kun luottamus yhteiskuntaan katoaa, luottamus oman toiminnan oikeutukseen korostuu.

Arabikevät, Syyria, nyt Ukraina, tapahtumissa on paljon samaa. Virallinen, vahvanakin pidetty hallinto on kohdannut opposition, jonka luonne ja laatu maittain vaihtelevat. Lähtökohta kaikkialla tuolla on kuitenkin ollut liki

yhtäläinen. Ihmiset ovat joutuneet sietämään liikaa ja tulleet tietämään enemmän;

Luottamus vallanpitäjään on kadonnut, sikäli kun sitä on ollutkaan, mutta samalla

luottamus oman asian oikeutukseen on vahvistunut.

⁷⁷ Niinistö 26.8.2014

⁷⁸ Niinistö 29.4.2014

Seuraukset ovat olleet nopeita. Mikä kuukausi, viikko tai jopa päivää ennen vielä pidettiin väistämättömän muuttumattomana ja loputtoman jatkuvana, on kyseenalaistettu hetkessä...

Ei ole vaikeaa nähdä, mistä kuvaamani tyytymättömyys on kummunnut. Ei ole valistunutta itsevaltiutta. Kun vailla demokratiaa käytetään valtaa, sen seurauksena on mielivaltaa. Sellaista, jossa ei johdonmukaisesti noudateta samaa sääntöä kaikille; sellaista, joka jättää tilaa eriarvoisuudelle, saalistamiselle, saaliin kätkemiselle, ja lopulta oikeudentunnon rapautumiselle⁷⁹

Epävakaas maailmanpolitiikassa luo tilanteita, jossa tulevaisuus ei ole selvä. On syytä muistaa että epävakaissa tilanteissa osapuolet punnitsevat omia intressejään.

Miten tuo järkyttävä konflikti Ukrainassa oikein puhkesi? Lähtökohtana voidaan pitää Ukrainan sisäistä kehitystä, jossa maan kehittäminen lyötiin pahasti laimin vuosikausien ajan. Ukrainan valtajärjestelmä oli laillinen, mutta se oli niin pahoin korruptoitunut ja rämettynyt, että monien ukrainalaisten mitta oli yksinkertaisesti tullut täyteen. Tässä tilanteessa kansalaisten muutostoiveet kanavoituivat Euroopan unioniin ja sen tarjoamaan assosiaatio- ja vapaakauppasopimukseen...

Tämä kehitys oli kuitenkin pahasti ristiriidassa sen kanssa, miten Ukrainan itänaapuri Venäjä asiat näki ja omat etunsa punnitsi.⁸⁰

Kohtuus ja oikeudentaju ovat esillä myös kotimaisessa päätöksenteossa.

Valtiopäivien avajaisissa Niinistö pohtii, kuinka esimerkillistä päätöksenteko Suomessa on ollut.

Viime vuoden kuluessa on meilläkin ollut esillä erilaisia tapahtumia, niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla, jotka ovat herättäneet paheksuntaa ja epäluottamusta. Useimmin on ollut kyse suhteellisen pienistä virheistä, joilla ei juurikaan ole kokonaisuuteen vaikutusta. Mutta pienikin paha paljastaa ja puhuttaa paljon, etenkin jos se kertoo ylimielisyydestä, siitä ettei kohtuudesta tai oikeudentajusta enää piitata.

⁷⁹ Niinistö 4.2.2014

⁸⁰ Niinistö 10.11.2014

Ennestään on sanottu, että joukkoja johdetaan edestä. Siis omalla esimerkillä. Näin on. Jos johto ei näytä hyvää esimerkkiä, ei sitä kohtuudella voi muilta vaatia.⁸¹

Tiukkenevan talouskurin aikana oikeudenmukaisuutta ei saa unohtaa. Ei ole selvää mistä tehtävät säästön ovat oikeudenmukaisia, kuka näkökulman määrää. Kuitenkin Niinistö peräänkuuluttaa oikeudenmukaisuutta kurinalaisemman talouspolitiikan aikana.

Meillä Suomessa tuo kertomani mittakaava on kokonaan toinen, luterilainen vaatimattomuus on ollut kaunistus, josta pitää kiinni. Tuloerot ovat olleet kasvussa, vaikka ne juuri nyt taantumasta johtuen ovat hieman alentuneet, mutta alentuneet ovat tulotkin. Siksi on hyvä muistaa että tulojen aleneminen tuntuu pahiten niille, jotka joutuvat tinkimään välttämättömyydestä. Piispa Peura sanoi tämän hetki sitten saarnassaan muistuttaen, että niukempikin hyvinvointi on jaettava oikeudenmukaisesti.⁸²

5.1.2. Itseymmärrys

Toinen pääteema Niinistön puheissa on itseymmärryksen pohtiminen. Niinistön kohdalla itseymmärrys viittaa Suomen ja suomalaisuuden ymmärtämiseen. Hän käsittelee kysymystä kansainvälisillä foorumeilla ja kotimaassa pidetyissä puheissa. Itseymmärryksen teema jakautuu kolmeen alaotsikkoon. Ensimmäinen on suomalaisuuden ominaispiirteet. Toinen teema on koulutuksen teema, joka Niinistön omin sanoin, on hänen lempiaiheensa. Kolmas teema on puolustusvoimat ja suomalainen maanpuolustustahto. Maanpuolustus on tutkimuskysymysten kannalta yllätyksettömin. Teema on kuitenkin niin vahvasti esillä tasavallan presidentin puheissa, että sen käsittelemättä jättäminen ei antaisi kohtuullista kuvaa puheiden sisällöstä.

Suomalaisuuden ominaispiirteet

Suomessa pidetyissä puheissa usein pohdinnan aiheena ovat suomalaisuuteen liitettävät arvot. Ulkomailla pidetyissä puheissa Niinistö pohtii enemmän yli kansallisrajojen jaettuja kokemuksia. Frankfurtin kirjajessujen avajaisissa

⁸¹ Niinistö 4.2.2014

⁸² Niinistö 4.2.2014

Niinistö pitää tavallista pidemmän puheen. Hän kertoo oman version suomalaisesta mielenmaisemasta.

Olemme maa, jossa naiset saivat täydelliset poliittiset oikeudet ensimmäisinä maailmassa, jossa sananvapaus kaikilla mittareilla on maailman kärkitasoa, jonka koulutusjärjestelmä on huipputuloksistaan maailmankuulu ja kilpailukyky ensiluokkainen...

Maaailmaa parannamme saunoissa koivuvihdalla toisiaan selkään mätkien yhtä hyvin kuin kaupunkien kahviloissa lattekuppien äärellä, sosiaalista mediaa selailen...

Meidän kirjoissamme mellastavat Väinämöinen, tietäjä iänikuinen, ja Pohjan akka, pahasuinen ja –tapainen eukko. Ukkosenjumalan poika, seitsemän nujakoivaa veljestä sekä Muumipeikko ystävineen. Pieni poika lipuu kaislaveneessä pitkin Niilin valtavaa virtaa. Tyttö matkustaa junalla halki Neuvostoliiton. Rikospoliisiäiti selvittää murhamysteerejä pääkaupunkiseudulla ja runominä tekee tunnustuksen: ”Suomen kieli on minulle ikkuna ja talo. Minä asun kielessä. Se on minun ihoni.”⁸³

Puheen loppupuolella Niinistö punoo siltaa suomalaisuuden ja muiden identiteettien välille. Hän pohtii onko ihmisillä kuitenkin enemmän yhteisiä piirteitä kuin eroavaisuuksia, kun katsetta ei kiinnitä kulttuurisiin erityispiirteisiin. Ihmisyydessä on paljon sellaista, joka pikemminkin yhdistää ihmisiä, kuin tekevät heistä eri heimojen jäseniä.

Olen ajatellut, että miten kävisi, jos lukemastani kirjasta olisi poistettu kaikki sen ulkoiset tunnusmerkit. Ettei tietäisi, kuka sen on kirjoittanut, eikä mikään paljastaisi, missä ja milloin tarina on tapahtunut. Olisi vain riisuttu tarina ihmisten ajatuksista ja suhteista. Millainen kirja se olisi?...

Se olisi universaali sanoma ihmismielestä, sillä pohjimmiltaan niin samanlaisia rakkaudessa kuin vihassa, kateudessa ja myötätunnossa, onnessa ja menestyksessä, uskossa ja sen puutteessa, me olemme olleet ja edelleen olemme.⁸⁴

⁸³ Niinistö 7.10.2014

⁸⁴ Niinistö 7.10.2014

Ominaisuuksien lisäksi itseymmärrykseen liittyy omien käsitysten ja taipumusten kriittinen tarkastelu. Valtiopäivien avajaisissa Niinistö kysyy, onko suomalaisten ja länsimaalaisten käsitys ajasta kuitenkin niin kirkas kuin toisinaan kuvitellaan.

Me eurooppalaiset läntisen maailman perinteen kannattajat elämme tiiviisti mukana ja kannustamme näitä muun maailman tapahtumia (Arabikevät) uuden ajan vapauden ilmenemänä. Mutta havaitsemmeko me todella aivan kaikki uuden ajan merkit?

Hiljattain esitetty tutkimus väitti, että maailman 85 rikkainta yksityistä ihmistä omistaa saman verran kuin 3,5 miljardia köyhintä ihmistä.

Mittakaava on sellainen että yksi ihminen vastaa 40-miljoonaa ihmistä. Näin suurta eroa elämään ei minkään kartan mittakaava kata. Enkä usko, että tällaista elämäneroa pitkään siedetään, kansannousuja tulee lisää. Maailma ei ole alkuunkaan valmis.⁸⁵

Entä meille läheiset ihmisoikeudet, demokratia, oikeusvaltio ja sananvapaus? 90-luvulla oletimme niiden etenemisen yhä laajemmalle olevan itsestäänselvää. Aivan näin ei mennytkään. Autoritääriset maat rakentavat vaihtoehtoa, jolla on osoittaa myös tuloksia erityisesti talouden kehittämisessä.⁸⁶

Suomalaisuuteen Niinistö valaa myös uskoa. Ajan henkeen kuuluvat nopea teknologinen kehitys, taloudelliset uudelleen järjestelyt ja raskaat ratkaisut ovat pikemminkin Suomen vahvuuksia kuin heikkouksia. Suomen vahvuus rakentuu vastuuntunnon ja koulutuksen varaan. Niinistö suhtautuu toiveikkaasti Suomen mahdollisuuksiin kohdata ja mukautua tulevaan.

Elämme samalla rajun teknologisen vallankumouksen aikoja. Monet tutut tehtävät loppuvat, ammatit katoavat. Suomessa tämä näkyy teollisuuden murroksena – yt-neuvotteluina, irtisanomisina. Mutta on huomattava että samalla syntyy kokonaan uusia ammatteja ja uusia mahdollisuuksia. Kyllä meistä niihinkin on.⁸⁷

⁸⁵ Niinistö 4.2.2014

⁸⁶ Niinistö 12.1.2014

⁸⁷ Niinistö 1.1.2014

Meillä suomalaisilla on tajua arvostaa sitäkin, että juuri tekohetkellä kipeäksi tuntuva päätös tehdään, jos sen tiedetään myöhemmin tuottavan hyvää.⁸⁸

Perustuksemme on vankka – hyvin koulutettu kansa, joka luottaa demokraattiaan, oikeusvaltioon ja tasa-arvoon. Yhteiskuntamme ei ole särötön, mutta se on yhä kestävä tekoa.⁸⁹

Korkeatasoisen koulutuksen maa

Koulutus on, Niinistön omien sanojen mukaan, hänen lempiaiheensa. Aiheen merkitys korostuu kansainvälisillä areenoilla pidetyissä puheissa sekä useissa kotimaassa pidetyissä puheissa. Koulutuskeskustelu rakentuu koko kansan sivistyksen, elinikäisen oppimisen ja korkeatasoisen tutkimuksen teemoille.

Tiede on arvo itsessään. Väestön hyvä koulutustaso sekä korkeatasoinen ja monipuolinen tutkimusyhteisö kuuluvat sivistysvaltion ominaisuuksiin. Tieteellä on myös laaja vaikutus ympäristöönsä. Näemme tieteen ja tutkimuksen tuloksia kaikkialla, sähkölaitteista lääketieteellisiin hoitomenetelmiin, yhteiskunnan ja historian tuntemuksesta ympäristön tilan ymmärtämiseen.⁹⁰

Menestyksemme perusta on koulutus ja kulttuuri, kansamme sivistys.⁹¹

Suomi on osaava suomi ja yhtenä sen kivijalkana on elinikäiseen oppimiseen tähtäävät työväenopistot.⁹²

Koulutuksen merkitys jalostuu Niinistön puheissa työelämätaidoiksi. Koulutus näyttäytyykin yhtenä osana osaavan ja vastuunsa tuntevan ihmisen kuvaa.

⁸⁸ Niinistö 24.6.2014

⁸⁹ Niinistö 1.1.2014

⁹⁰ Niinistö 18.2.2014

⁹¹ Niinistö 27.2.2014

⁹² Niinistö 11.9.2014

Erityinen suomalainen valttikortti on osaava ja motivoitunut työvoimamme. Tästä hienon esimerkin antaa juuri ABB:n monella tavalla pätevä väki. Suomalainen työvoima puhuu englantia, ymmärtää tietokoneiden päälle ja ennen kaikkea, tuntee vastuunsa työstään. Elämänlaatumme kuuluu korkeatasoinen peruskoulutus, tasa-arvo ja puhdas luonto. Jotkut tutkimukset ovat väittäneet suomalaisia jopa onnelliseksi kansaksikin!⁹³

Puolustusvoimat ja maanpuolustustahto

Puolustusvoimien ylipäällisyys tuo Niinistön puheisiin turvallisuuspoliittisen elementin. Puolustusvoimien arvo ja merkitys korostuvat, muuttuvista ajoista huolimatta. Omalta osaltaan Niinistö pyrkii huolehtimaan, että suomalaiseen itseymmärrykseen nivoutuu myös maanpuolustustahto. Arvostus rakentuu sotaveteraanien ponnistusten kunnioittamiselle, yhdessä kannetulle vastuulle ja osaltaan rauhanturvaamisen teemoille. Sodankäynnin uusia muotoja Niinistö pohtii useassa puheessaan.

Vajaa viikko sitten, itsenäisyyspäivänä, saimme Suomeen uusia kuuluisuuksia. Juhlaa linnassa viettäneet veteraanit ja lotat herättivät paljon ihailua ja syntyi suorastaan kansallisia julkkissankareita. Se kertoo paljosta. Se kertoo arvostuksesta ja kiitoksesta, jota yksituumaisesti tunnetaan koko veteraanisukupolvea kohtaan.⁹⁴

Meidän nuorempien saattaa olla joskus vaikea muistaa, että sotainvalidit olivat vammautuessaan keski-iältään vain 25-vuotiaita. Kuten eräs veteraani itsenäisyyspäivän vastaanoton kahvitilaisuudessa totesi, lapsuuden jälkeen seurasi aikuisuus. Jotain jäi välistä kokonaan. Nuoruus kului sodan vuosina. Se oli lahja isänmaalle, kallisarvoinen.⁹⁵

Rauhanturvaaminen on ollut keskeinen osa puolustusvoimien toimintaa pitkään. Rauhanturvaaminen tuo Suomelle kansainvälistä näkyvyyttä samalla kun se tuo arvokasta kansainvälistä kokemusta. Maailman muutokset heijastuvat myös rauhanturvatoimintaan.

⁹³ Niinistö 28.8.2014

⁹⁴ Niinistö 12.12.2014

⁹⁵ Niinistö 12.12.2014

Suomalaisen rauhanturvaamisen historia on kunniakas; siitä on syytä olla ylpeä. Rauhanturvaajat ovat tuoneet Suomelle kansainvälistä näkyvyyttä – ja mikä tärkeintä, rauhanturvaaminen on antanut tuhansille suomalaisille kansainvälistä näkemystä ja kokemusta. Rauhanturvaamisen luonne on muuttunut ja muutoksessa riskit ovat kasvaneet. Mutta samalla on kasvanut myös rauhanturvaamisesta kansallisen puolustuksen kehittämiseksi saatava hyöty. Opit maailmalla on otettava huolellisesti talteen kotimaassa.⁹⁶

Puolustusvoimien tarkoituksenmukaisuus ei, Niinistön mukaan, kirkastu kysymykseen mahdollisen sodan voittamisesta. Puolustusvoimien suojaava merkitys rakentuu sen varaan, että puolustusvoimat ovat vahva este vieraan vallan toiminnalle. Niinistö puhuu pidäkkeestä, joka seisoo itsenäisyyden ja painostuksen välissä.

Uskottava kansallinen puolustus on ja pysyy yhtenä turvallisuutemme kulmakivistä. Kyse ei ole siitä, miten ison sodan Suomi voittaisi tai olisi voittamatta, vaan ennen muuta siitä, että puolustuksemme tulee kaikissa oloissa muodostaa vahva pidäke meihin mahdollisesti kohdistuvalle sotilaalliselle voimankäytölle ja painostukselle. Sotilaallinen maanpuolustus ei saa olla huonosti kiinni.⁹⁷

Eräs opettavainen venäläinen sananlasku kuuluu: kazak berjot što ploha ležit. Kasakka ottaa sen, mikä on huonosti kiinni. Tätä epäilemättä kokemukseen perustuvaa huushollinpito-oppia kannattaa kuunnella. On pidettävä huolta asioistaan, pidettävä kiinni. Ellei pidä, voi alkaa tapahtua. Tämä koskee kaikkea, turvallisuudesta talouteen.⁹⁸

Sodankäynnin maailma muuttuu. Niinistö, omalta osaltaan, uudistaa sodankäynnin kieltä ja ymmärrystä. Itsenäinen puolustus ei tarkoita Niinistölle kuitenkaan yksin seisomista.

⁹⁶ Niinistö 23.12.2014

⁹⁷ Niinistö 10.11.2014

⁹⁸ Niinistö 10.11.2014

Sodankäynnin muodot ovat hybridisodan myötä kehitymässä osin täysin uudenlaisiksi. Varsinaisen sodan ja muun voimavaikuttamisen välinen rajalinja hämärtyy. Kyber- ja informaatio sodan keinojen merkitys on kasvussa. Käydään ehkä sotaa, muttei välttämättä olla sodassa.⁹⁹

Elämme siis monipuolistuvien uhkakuvien aikaa. Kyberturvallisuus on tästä hyvä esimerkki. Vakavia kysymyksiä nousee. Eikä pelkästään tiedustelun ja tietoturvan osalta. Laskeeko kyberkeinojen olemassaolo myös kynnystä siirtyä diplomatian tieltä kohti painostustoimia? Nyt puheitten ja aseiden väliin on ilmestynyt uusi ulottuvuus, josta ei välttämättä jää edes kiinni.¹⁰⁰

Kansallinen puolustus on tärkeä, mutta ei ole olemassa erakkopuolustusta.¹⁰¹

5.1.3. Kestävät vastaukset

Niinistön puheissa kestävien ja tasapainoa tuottavien ratkaisujen tavoittaminen on keskiössä. Hän kutsuu niitä kestäviksi ja rehellisiksi vastauksiksi. Huomiot jakautuvat kahteen alateemaan: Tilannearvio ja kestävät vastaukset.

Tilannearvio

Aikakausilla on omat haasteensa, vanhat haasteet olisi hyvä kyetä jättämään taakse. Tässä tarvitaan kriittistä arviointia siitä, mikä yhteiskunnassa on todella pysyvää ja mikä muuttuvaa. Kysymykseen liittyy kotimainen ja kansainvälinen näkökulma.

Maailman muutos haastaa meitä koko ajan ja välillä rajustikin. Siksi meidän on jatkuvasti asetettava itsellemme uusia kysymyksiä ja kyseenalaistettava totuttuja teesejä. Mihin johtaa vallan uusjako, kenelle riittää ruokaa ja vettä, mistä löydämme jatkossa raaka-aineemme? Miten voisimme lieventää inhimillistä kärsimystä ja ratkaista konflikteja? Syyrian murhenäytelmä jatkuu ja keskisessä Afrikassa vallitsee hätä, mutta emme saa turtua vain toteamaan näin.¹⁰²

⁹⁹ Niinistö 26.8.2014

¹⁰⁰ Niinistö 12.1.2014

¹⁰¹ Niinistö 26.8.2014

¹⁰² Niinistö 1.1.2014

Ei yksinkertaisesti olisi varaa vain käpertyä hoitamaan tai toistamaan ikään kuin viime vuosisadan kysymyksiä. Olisi uusiakin, niitä tämän vuosisadan kysymyksiä.¹⁰³

Käsillämme on nyt havahtumisen hetki. Meidän on katsottava rohkeasti eteenpäin. On tehtävä päätöksiä. On luotava uutta, mutta on myös purettava vanhaa, pysyvääsikin luultua. Luotamme vielä toisiimme ja itseemme.

Tämän luottamuksen varassa voimme tavoitella uutta...

Suomi on aina pärjännyt paineessa. Voimat on koottu ja suunnattu eteenpäin. Suomi tarvitsee jokaista, täällä syntynyttä ja tänne muuttanutta.

Jokaisella on annettavaa.¹⁰⁴

Rehelliset vastaukset ovat kestäviä vastauksia

Niinistön näkemykset tulevasta kiertyvät kestävästä vastauksen käsitteen ympärille.

Kantavana ajatuksena on oikeudenmukaisuudesta kumpuava luottamus ja halu osallistua ja kantaa yhteistä vastuuta yhteiskunnasta. Kestävästä vastauksen teemaan liittyy myös rehellisyyden. Rehellisyys ei näyttäytyä vastakohtana valheelle, vaan pikemminkin rehellinen vastaus on sellainen joka on totta useammasta, kuin yhdestä näkökulmasta.

Korvissani on soinnut erään paljon kokeneen ja nähneen eurooppalaisen valtiomiehen näkemys Euroopan unionista: ”Unionin tulee olla rehellinen, yksinkertaisesti vain rehellinen.”¹⁰⁵

Kysymyksiin pitää löytää rehelliset ja sitä myötä kestävät vastaukset. On puhuttava avoimesti ja rehellisesti.¹⁰⁶

Meidän on oltava rehellisiä siitä, mitä varten EU on olemassa. On muistettava, että rauha, demokratian arvot ja hyvinvointi – sanalla sanoen ihmisen elämän vakaus ja vapaus ovat se unionin kova ydin. Tätä ydintä on

¹⁰³ Niinistö 29.4.2014

¹⁰⁴ Niinistö 1.1.2014

¹⁰⁵ Niinistö 1.1.2014

¹⁰⁶ Niinistö 12.1.2014

vaalittava. Se ei voi jäädä mittavan hallintokoneiston tai yksittäisten jäsenmaiden erityisintressien varjoon.¹⁰⁷

Turvallisuuden teema korostuu Niinistön puheessa 211. valtakunnallisen maanpuolustuskurssin avajaisissa. Turvallisuus nivoutuu läpi yhteiskunnan toimivaan yhteistyöhön, joka taasen tuo vahvuutta ja vakautta.

Kurssin pääviesti on se, että vastuu turvallisuudesta koskee meitä kaikkia – niin viranomaisia, yrityksiä kuin järjestöjäkin, sinua ja minua. Turvallisuus tarkoittaa yhteistyötä. Tähän ymmärrykseen nojaa kokonaismaanpuolustuksen ja turvallisuuden ajatusmalli, jota Suomessa on vuosikymmenet rakennettu. Se on vahvuutemme myös nyt, kun maailmantilanne tällaistenkin vahvuuksien perään taas näyttää hieman kyselevän.¹⁰⁸

5.1.4. Vastuuntunto

Suomalaisuuden Niinistö ymmärtää osallistuvan, huolta pitävän, vastuuta kantavan ja koulutetun kansan narratiivien kautta. Yhteisöllinen tai yhteinen vastuu on kantava teema hänen puheissaan. Vastuunkanto on suomalainen ominaisuus, mutta suurempaa keskittymistä yhteiseen vastuunkantoon peräänkuulutetaan. Vastuuntunnon teema jakautuu kahteen osa-alueeseen, vapaaehtoistoimintaan ja vastuun jakautumiseen.

Vapaaehtoistoiminta

Suomalaisuuteen liittyvä vastuuntunto kumpuaa Niinistön puheissa usein sotavuosien kokemuksesta. Sotaveteraanien ja lottien yhteinen ponnistus ja uhraus loi yhteisvastuullisen tunteen, joka Niinistön mukaan on tarpeellinen tänäkin päivänä. Näin Niinistö toteaa Kaunialan sairaalan joulujuhlissa.

Se kertoo myös siitä, että sota-ajan sisarien ja veljien viesti on mennyt perille. Uudet sukupolvet tietävät ja tuntevat, että heidän elämänsä perusteet on aikanaan luotu yhteisin ponnistuksin, uhrautumalla ja paljosta luopumalla. Tämän sanoman välittyminen on tänäkin päivänä tärkeää.

¹⁰⁷ Niinistö 1.1.2014

¹⁰⁸ Niinistö 10.11.2014

Jälleen kerran on tarpeen ottaa yhteistä vastuuta talouden ja tulevaisuuden haasteista, pieniä vaikkakin ovat teidän taisteluunne verrattuna.¹⁰⁹

Valtiopäivien avajaisissa seuraavaa:

Suomi on vapaaehtoistoiminnan luvattu maa. Arvion mukaan noin 1.35 miljoonaa suomalaista toimii jonkin hyväksi katsomansa asian puolesta. Rahaston toiminnassa yhdistyvät vapaaehtoisuus ja tarve sekä tahto toimia tärkeäksi kokemansa asian hyväksi. Tätä tahtoa ja halua auttaa meissä suomalaisissa riittää, ja sitä tuntuu riittävän myös vähän huonompinaikin hetkinä. Ja juuri tätä suomalaisuuden piirrettä minä arvostan ja kovasti kunnioitan. Se heijastaa halua ottaa vastuuta. Jossain siellä takana vahvistuu samalla tunne kansakuntana olemisesta, yhteiskunnallisesta eheydestäkin.¹¹⁰

On hienoa, että Suomessa niin moni on löytänyt vapaaehtoistoiminnan joko kansalaisjärjestön, harrastusseuran tai muun yhteisön parissa. Ihmisiltä löytyy vahvaa halua auttaa ja osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Jokainen voi antaa oman panoksensa tärkeäksi kokemansa asian puolesta. Vapaaehtoistoiminta vahvistaa yhteisvastuullisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Vapaaehtoistyötä tekevät antavat, mutta myös saavat paljon.

Me tarvitsemme Yhteisvastuukeräyksen kaltaisia kansanliikkeitä.

Yhteiskunnan eri toimijat, kansalaisjärjestöt ja aktiiviset kansalaiset, me kaikki, voimme yhteistyöllä saada paljon aikaiseksi läheisillemme, toisillemme.¹¹¹

Vastuun jakautuminen

Valtiopäivien avajaisissa Niinistö kommentoi Suomen sisällä olevaa sosiaalitaloudellista eriarvoisuutta. Tässäkin kohtaa hän vetoaa oikeudenmukaisuuteen.

Uuden lastensairaalan rakentamiseksi perustettu säätiö puhutti 2014. Säätiön toiminta nosti keskusteluun vapaaehtoisuuden ja valtion vastuun rajapinnan.

¹⁰⁹ Niinistö 12.12.2014

¹¹⁰ Niinistö 27.2.2014

¹¹¹ Niinistö 2.2.2014

On ollut huolestumista, kiivastakin, siitä että vapaaehtoistoiminta ja julkinen palvelu olisivat jotenkin vastakkain. Eihän asia niin voi olla.

En usko, että yksikään vapaaehtoistoimija haluaisi valloittaa julkisen sektorin tehtäviä; yhtä vähän uskon, että julkinen sektori hamuusi seura- tai järjestötoimintaa itselleen. Molemmilla on tarpeeksi tehtävää.

Kyse on ehkä rahasta. Mennään siihen. En usko, että verokantaa olisi koskaan alennettu tai tultaisiin alentamaan sen vuoksi, että ihmiset näköjään osallistuvat verojen maksun ohella myös antamalla lahjoituksia. Enkä usko, että verojen korotukseen onnistuisi sillä perusteella, että otetaanpa lahjoitusvara yhteiseen käyttöön. Kyllä lahjoitus on pois vaan antajaltaan. Lastensairaala on toisenlainen asia. Se ei ollut julkisen sektorin arvioissa kiireellisin hanke, mutta monet yksityiset kokivat toisin ja syntyi aloite, joka etenee yhdessä erittäin vahvan julkisen panostuksen kanssa. Varmasti nyt on hyvä näin, kaikkea onnea hienolle hankkeelle.¹¹²

Niinistö toisinaan poikkeaa valtiotason keskustelusta arkipäivän tasolle.

Joitakin päiviä sitten seurasin Helsinki-Mission toimintaa televisiosta. Mieleeni jäi yli kaiken yksi lausahdus: kyllä meillä kaikilla on se hetki aikaa, naapurina, tuttavana tai muutoin vain, että kysäistään, mitä Sinulle kuuluu, voinko jossain auttaa?¹¹³

Yhteisvastuukeräyksen yhteydessä on, Niinistön mukaan, hyvä paikka herättää keskustelua, tuoda aiheita sosiaalisen tarinavarannon etualalle. Se on Yhteisvastuukeräyksen toinen tehtävä.

Yhteisvastuukeräys on lähimmäisenrakkauden kansanliike, joka kokoaa vuosittain noin 40 000 vapaaehtoista talkoisiin keräämään varoja apua tarvitseville. Keräyksen toinen tärkeä tavoite on herättää huomiota ja keskustelua aiheista, jotka muutoin voisivat jäädä vaille yleisempää mielenkiintoa.¹¹⁴

¹¹² Niinistö 4.2.2014

¹¹³ Niinistö 1.1.2014

¹¹⁴ Niinistö 2.2.2014

5.2. Teemat: Kari Mäkinen

Mäkisen analyysit keskittyvät tämänpuoleiseen, tuonpuoleisen hahmottuessa elintärkeänä yhteytenä, mutta samalla ikuisena salaisuutena. Puheiden läpiluvussa nousi esiin kolme teemaa. Teemat on nimetty otsikoilla, ihmisen elämä, keskustelukulttuuri ja kirkko. Teemojen taustalle, ikään kuin metakommenttina, hahmottuu ymmärtämisen teema, joka näyttäytyy aktiivisena, vaikkakin osittain tiedostamattomana toimintana. Huomionarvoista on että Mäkisen puheissa vallitsevien narratiivien pohdintaa on suoraan sisällössä. Puheissa tuodaan sosiaalinen tarinavarannon vaikutus tiedostamattomasta aktiivisen tarkastelun alle. Kaikissa neljässä teemassa Mäkinen eksplisiittisesti pohtii vallitsevia narratiiveja ja niiden vaihtoehtoja.

5.2.1. Teema: Ihmisen elämä

Elämää pohtiessa Mäkinen tarkastelee pitkiä kaaria, ja erityisesti kaarien viimeisiä vaiheita. 2014 Mäkisellä oli useampi puhetilaisuus jossa käsiteltiin vanhuutta ja kuolemaa. Tämä saattaa olla syynä teemojen vahvaan läsnäoloon 2014 puheissa. Ihmisen elämän teema jakautuu kolmeen alaotsikkoon: vanhuus, kuolema ja yli-ajan kysymykset.

Vanhuus

Mäkisen mukaan vanhuudesta puhutaan huoli-puheen kautta. Vanhuuden vallitsevia narratiiveja on kolme. Vanhuus voidaan nähdä yhteiskunnallisena haasteena, joka saattaa murtaa huoltosuhteen, aiheuttaa kestävyysvajetta ja on yhteiskunnallisen aikapommi. Toinen tapa on nähdä vanhuus vastustettavana asiana. Nuorekkuus ja aktiivisuus pyritään punomaan osaksi vanhuutta. Kolmas tapa on käsitellä vanhuutta yhteiskunnallisena palvelukysymyksenä, jolloin huomio kiinnittyy vanhuspalvelujen laatuun, kustannuksiin ja saatavuuteen. Yhteistä kolmelle näkökulmalle on, että vanhuus ei ole puhujalle läsnä henkilökohtaisesti. Vanhuudesta puhutaan jonain ulkopuolisena. Puhe on yhteiskunnan aktiivisen keskuksen puhetta. Puhe siirtää vanhuuden elämisen marginaaliin.

Pysyvyyden, toiston ja jatkuvuuden sijasta arvoiksi ovat tulleet muutos, uutuus ja luova kekseliäisyys. Se edellyttää ihmiseltä aktiivisuutta, nopeutta,

jatkuvaa valppautta ja joustavuutta. Ne ovat ominaisuuksia, jotka kytkeytyvät nuoruuteen.¹¹⁵

Olenko vain taakka ja armeliaisuuden kohde, jos en ole vireä, toimelias ja valmis uuden omaksumiseen.¹¹⁶

Mäkinen pyrkii muuttamaan niitä tapoja joilla vanhuudesta puhutaan, miten vanhuus ymmärretään. Hän tuo sosiaaliseen tarinavarantoon vaihtoehtoisia vanhuuden narratiiveja, haastaa hallitsevan narratiivin. Mäkinen ehdottaa kahta näkökulmaa vanhuuteen, joissa vanhuudella on tarkoitus itsessään. Ensimmäinen on vanhuus viisautena, viisaus joka kumpuaa mahdollisuudesta katsoa taaksepäin.

Mutta elämän perusasiat eivät muutu, sellaiset kuin syntymä, kuolema, sairaus, yksinäisyys, toisen ihmisen kaipuu. Juuri niiden kohtaamisessa ja ymmärtämisessä on kyse tiedosta, joka ei puoliinnu vuodessa tai edes sadassa vuodessa. Sitä voi vain siirtyä sukupolvelta toiselle.¹¹⁷

Toinen Mäkisen ehdottama vanhuuden narratiivi on luopumisen narratiivi. Luopuminen on elämän rajallisuuden ymmärtämistä. Modernissa elämässä tämän viisauden ymmärtäminen ohenee nuoremmilla.

Vanhenemiseen kuuluu myös lisääntyvä tietoisuus siitä, että lopulta joutuu luopumaan kaikesta, elämästäkin. Rajallisuuden taju kasvaa vähitellen. Kuolema on siirtynyt vähä vähältä erityisesti vanhuuden osaksi. Kuolema ei kulje rinnalla lapsuudesta saakka niin kuin ihmiskunnan historiassa näihin saakka (sic). Juuri vanhuuden tehtäväksi on tullut pitää yllä ymmärrystä siitä, että ihmisenä elämiseen kuuluu katoavaisuus ja rajallisuus. Ilman sitä ihmisenä elämisen perspektiivi ohenee.¹¹⁸

Ajattelen, että sukupolvet ylittävää pitkää perspektiiviä tarvitaan erityisesti yhteiskunnan tehokkaassa keskiössä. Yhteiskunnan tehokas ydin vaatii, että jokainen yrittää kiihkeästi pysyä elämässä mukana; se ohjaa aktiivisuudella,

¹¹⁵ Mäkinen 17.7.2014

¹¹⁶ Mäkinen 31.1.2014

¹¹⁷ Mäkinen 31.1.2014

¹¹⁸ Mäkinen 31.1.2014

tehokkuudella ja osaamisella suorittamaan elämää ja yrittämään lunastaa oma paikka ja arvo. Juuri sen keskellä tarvitaan iän tuomaa perspektiiviä ja suhteellisuutta, sitä minkä venäläinen sananlasku sanoo: ”Ei elämää kuin peltoa voi ylittää.”¹¹⁹

Kuolema

Kuolemaan liittyvä keskustelu eroaa vanhuudesta käytävästä keskustelusta, koska kuolemaan ei ole hallitsevaa narratiivia. Kuoleman ymmärtäminen ei liene yhtä merkittävää yhteiskunnallisessa keskustelussa, kuin miten vanhuutta tarkastellaan.

Vuosia sitten nuorena pappina kävin keväällä jäättenlähdön aikaan tervehtimässä 80 vuotta täyttävää kalastajaa. Hän istui mökkinsä kuistilla ja kunnosti verkkoja. Hän sanoi lähtevänsä kohta ne laskemaan...

Kysyin, eikö häntä pelota lähteä yksin merelle, kun on sydänvaivaa ja muuta. Hän katsoi minua niin kuin mitään ymmärtämätöntä katsotaan.

Lopulta hän sanoi: - Nelivuotiaasta olen joka kevät lähtenyt merelle. Lähden niin kauan kuin voin. Jos minulle jotain tapahtuu, merta parempaa paikkaa sille ei ole.

Vanha kalastaja opetti nuorelle papille nöyryyttä luonnon, elämän ja Jumalan edessä. Hän opetti ihmisen pienuutta, syvää luottamusta, rohkeutta ja toivoa. Ajattelin ja ajattelen yhä, että kannoimme samaa uskon perintöä.¹²⁰

Lääkäriseura Duodecimin kuolemaa käsittelevässä seminaarissa Mäkinen käsittelee osittain samoja teemoja kuin vanhuuteen liittyvissä puheissa. Uutena narratiivina Mäkinen nostaa esiin kuolemaan liittyvän ratkaisemattomuuden kysymyksen.

Selittämisen ja varman tietämisen kuoleman läsnäolo riisuu pois. Voidaan toki selittää ja selvittää, mitkä tekijät aiheuttavat kuoleman ja miten se ihmisessä tapahtuu. Te olette siinä ammattilaisia....

Mutta kysymys miksi - miksi nyt, miksi näin, miksi tässä vaiheessa juuri tämän ihmisen kohdalla - on ihmiselle aivan liian suuri vastattavaksi. Se on

¹¹⁹ Mäkinen 31.1.2014

¹²⁰ Mäkinen 2.6.2014

sitä suurempi, mitä läheisemmän kuolemasta on kyse. Lopulta on kysymys ihmisenä olemisen salaisuudesta, johon kuuluvat sekä elämä että kuolema. Ihmisen osa ei ole ratkaista sitä niin kuin arvoituksia ratkaistaan. Ihmisen osa on nöyrtyä ja suostua salaisuuteen.¹²¹

Yli-ajan

Eliniän ylittävät kysymykset tulevat myös esiin. Moderniin ja postmoderniin aikaan kuuluu talouden vahva vaikutus ja elintason nousu länsimaissa. Teollisuuden ja uskonnon suhdetta Mäkinen pohtii Kirkolliskokouksen avauspuheessaan 3.11.2014.

Nykyinen elintasomme on kasvanut siitä tulevaisuudenuskosta, jota Sunilan sellutehdas ilmensi. Mutta vain sen varassa hyvinvointiyhteiskunta ei ole syntynyt. Varsinainen kantovoima on ollut inhimillinen ja eettinen, vakaumus siitä, että hyvinvointi, koulutus, terveydenhoito ja elämän perusturva kuuluvat kaikille, erottelematta, ja niistä on yhteisesti ja yhteisvastuullisesti huolehdittava. Vakaumus kasvoi luterilaisesta kristillisyydestä. Sen merkinä maisemassa oli Kymin kirkko. En tiedä, miten kauan Sunilan tehdas pyörii. Toivon, että pitkään. Arvelen kuitenkin Kymin kirkon toimivan pitempään. Joka tapauksessa se kertoo rakennuksena paljon pitemmästä ja syvemmästä.¹²²

5.2.2. Teema Keskustelukulttuuri

Keskustelukulttuurin teemaa käsitellään kahdesta näkökulmasta. Ensimmäinen keskittyy kilpailuun hallitsevasta narratiivista ja siihen miten kilpailu vaikuttaa keskustelukulttuuriin. Toinen näkökulma on taloudellisen ajattelun ulottuminen useimmille elämän osa-alueille.

Yksinkertaistavat ja dramatiikan hakuiset keskustelut

Mäkisen mukaan julkisessa keskustelussa on kysymys myös vallasta, kenellä on oikeus määrittää oma kertomuksensa oikeaksi. Oikean tai hallitsevan narratiivin kilpailussa äänenpainot jyrkkenevät, kerronta kärjistyy ja maailman monimuotoisuutta pyritään jäsentämään yksinkertaistusten avulla. Mäkinen

¹²¹Mäkinen 3.2.2014

¹²² Mäkinen 3.11.2014

käsittelee keskustelukulttuuria suoraan kahdessa eri puheessa, mutta aihe on läsnä läpi aineiston.

Se joka dominoi kertomusta, käyttää valtaa. Tämä houkuttelee pelkistykseen, dramaattisten vaikutusten tavoitteluun, valikoivaan muistamiseen sekä sallittujen ja ei-toivottujen kertomusten erotteluun...

Tähän kamppailuun aroilla, epävarmoilla ja haparoivilla kertomuksilla ei näytä olevan juuri asiaa.¹²³

Toinen tausta on tässä ajassa ja sen tavassa keskustella. Äänenpainot tuntuvat jyrkkenevän.¹²⁴

Piispainkokouksen avauspuheenvuorossa Mäkinen pohtii pitkälti Raamatusta välittyvää kuvaa elämästä ja ihmisestä. Hän käyttää Erich Auerbachin jakoa kahteen todellisuuskuvaukseen jota länsimaalaisessa kirjallisuudessa käytetään. Homeroksen Odysseian edustamaa selvärajaista kuvausta Mäkinen kommentoi seuraavasti.

Homeros kertoo kaiken jäsentyneesti ja viiptyillen, olipa kyse ympäristöstä, askareista, esineistä tai ihmisen ajatuksista ja tunteista. Mikään ei jää hämärään. Valaistus on tasainen. Runot eivät kätke mitään, niiden takana ei ole mitään salattua mieltä ja tarkoitusta. Niin muodostuu selväpiirteinen maailma. Ei vaadi kovin paljon mielikuvitusta, kun tunnistaa, että suhde todellisuuteen on samankaltainen kuin länsimaisen tieteellisen ajattelun kerronnassa: kaikki mitä on, voidaan kuvata, tarkasti ja selkeästi.

Auerbachin kuvaa Raamatullista kerrontaa syvätaustaiseksi ja Mäkinen kuvailee sitä näin.

Homeroksen kreikkalaisen todellisuudenkuvauksen rinnalla, siihen limittyneenä ja kietoutuneena, vaikuttaa toinen traditio. Sen juuret Auerbach löytää Vanhasta Testamentista...

¹²³ Mäkinen 11.2.2014

¹²⁴ Mäkinen 27.8.2014

Abrahamiin verrattuna Odysseus on ihmisenä selväpiirteinen ja yksiulotteinen. Odysseus saattaa tietoisesti epäröidä kahden eri vaihtoehdon välillä, punnita niitä ja päätyä ratkaisuun. Abrahamissa ovat koko ajan läsnä tietoisuuden vastakkaiset kerrokset, tunteet ja ristiriidat. Niin Raamattu ihmisestä kertoo. Juuri kerrontatapa tuo Raamatun hahmoihin erityistä syvyyttä ja painavuutta. Ihmistä ei kerrota kokonaan nähtäväksi ja ymmärrettäväksi. Ihmiset myös muuttuvat, joutuvat nöyryytetyiksi ja löytävät itsestään uusia piirteitä. Ihmisen ainutkertainen olemus ei tuhoudu, mutta koko ajan Jumala muokkaa ihmistä, toisin kuin Homeroksella, jonka henkilöt eivät persoonina muutu, vain vanhenevat.

Selvärajaisten ja syvätaustaisen todellisuuskuvauksien kahtiajaon kautta Mäkinen avaa omaa näkemystään ihmisen ymmärtämisestä. Selvärajaisuuden lisäksi kirkko tulee muistaa että Raamatulliseen kerrontaan kuuluu aina syvätaustaisuudesta kumpuava monimuotoisuus, sisäinen ristiriitaisuus ja Jumalan siihen tarkoittama salaisuus.

Raamatun ihmiskäsitys ja elämäkäsitys eivät muodostu määrittelemällä, piirtämällä rajoja tai tekemällä vaikeasta maailmasta yksinkertaista. Se muodostuu kertomalla, kertomalla todellisuudesta niin, että Jumala ja Jumalan luoman elämän syvätaustaisuus, vaikuttavuus ja salaisuus eivät peity..

Sellaiseen todellisuudenkuvaukseen ja suhteeseen todellisuuteen kirkon usko ja elämä viime kädessä perustuu. Se edellyttää paljon luottamusta ja nöyryyttä todellisuuden ja sen monien kertomusten edessä. Kerrotun taakse jää aina kertomaton. Tämän ymmärtämistä pidän tärkeänä kaikessa keskustelussa kirkossa, ja erityisen tärkeänä siinä keskustelussa, jota käydään ja tullaan käymään koskien ihmiskäsitystä, ihmisen seksuaalisuutta ja ihmisen arvoa.¹²⁵

Useassa puheessaan Mäkinen kritisoi ajatusta jossa kilpaillaan oikeudesta yhteen totuuteen. Maailma on monimutkainen ja sekava, ei vain median kuva siitä.

¹²⁵ Mäkinen 11.2.2014

Etenkin silloin, kun keskusteluun kietoutuu kysymys vallasta ja siitä, kenen kertomus on oikea ja uskottavin, tarvitaan kirkasta ja rohkeaa koko todellisuuden, sen kaikkien kertomusten ja osien tasapainoista, viipyilevää kertomista. Muuten jäädään sellaisen yksinkertaistamisen ja siloittelun pauloihin, joka syntyy, kun hajanaiseen maailmaan pyritään luomaan itselle mieleistä järjestystä.¹²⁶

Yhden kysymyksen ja yhden ajatus kuulostaa kovin suoraviivaiselta.¹²⁷

Talouden viitekehys

Puheenvuorot taloudesta voi jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäinen on talouden käsittely varallisuutena ja markkinavoimana. Toinen koskettaa muidenkin kuin taloudellisten asioiden tarkastelua talouden viitekehuksesta. Mäkinen toteaa että globaalia markkinataloutta seurattaessa talous tuntuu olevan realiteetti, jonka edessä ei voi muuta kuin alistua.

Taluskriisi on lisännyt turhautuneisuutta ja voimattomuutta. Talouden voimat tuntuvat heittelevän Eurooppaa tavalla, jossa ihmisen osa on pyristellä tai sopeutua. Monen kokemus on, että globaalit pääomamarkkinat vievät ja eurooppalainen ihminen vikisee.¹²⁸

Talous ei ole hyvän elämän päämäärä, jonka perusteella arvot määritellään, mutta se on välttämätön väline.¹²⁹

Suomalaisen vaurauden kasvu on yhtä kaikki kertomusta länsimaisen homo economicuksen voittokulusta...

Homo Economicuksen kulttuuri on sitä ilmaa, jota hengitämme. Se on meissä, myös kirkossa...

Talous on se ikkuna, josta yhteisen elämän ehtoja tarkastellaan. Sen valossa katsotaan muita elämänalueita.¹³⁰

¹²⁶ Mäkinen 11.2.2014

¹²⁷ Mäkinen 4.2.2014

¹²⁸ Mäkinen 14.3.2014

¹²⁹ Mäkinen 3.11.2014

¹³⁰ Mäkinen 3.11.2014

Kirkollinen elämä ei ole immuuni maailman jäsentämiselle talouden termein. Mäkinen kommentoi keskustelua Kirkolliskokouksen avajaisissa seuraavasti:

Onko meillä rohkeutta ja uskottavuutta vastata niin kuin pyhä Laurentius Roomassa? Kun häneltä tivattiin kirkon rikkauksia, hän toi esille kaikki kaupungin onnettomat, itseään häpeävät, rujot ja kelkasta pudonneet ja sanoi: tässä on kirkon aarre. Vastaammeko niin vai tyydymmekö sanomaan, että kolhitut ja rikkirevityt ihmiset ovat kirkon palvelujen kohteita ja tarvitsemme varoja tuottaaksemme palveluita? Homo economicus vastaa jälkimmäisellä tavalla...

Siinä, kun ihminen polvistuu Herransa eteen, ei olla asiakasrajapinnalla.¹³¹

Lainauksiin kiteytyy Mäkisen tapa puhua taloudesta. Teollinen kehitys on tuottanut ennennäkemättömän määrän talouskasvua ja sen mukana varallisuutta. Talouskasvun yhteydessä taloudellinen näkökulma on saavuttanut hegemonisen aseman yhteiskunnan tarkastelussa. Talouden kieli on levittäytynyt useimmille elämänalueille.

5.2.3. Teema: Kirkko

Odotettavasti Mäkinen ottaa kantaa oman kirkon itseymmärrykseen. Mäkisen puheissa välittyy kuva, jossa kirkossa vaikuttavat samat voimat kuin muussa yhteiskunnassa. Kirkko ei elä irrallaan ympäröivän kulttuurin vaikutuksista, pikemminkin symbioottisessa suhteessa siihen. Kirkkoon liittyvissä puheenvuoroissa voi nostaa neljä pääteemaa, joista kolmea on jo käsitelty. Teemat ja Mäkisen reflektointi nivoutuvat yhteen. Ensimmäisenä nostan esiin kirkon suhteen ihmisen elämään, jossa yksi ei ole ensisijainen toiseen. Toisena teemana on kirkko ja opillinen tulkinta. Kolmas on kirkon ja talouden suhde. Neljäs, ja aiemmin käsittelemätön näkökulma on kirkko osana maailmaa.

Kirkko ja ihmisen elämä

Mäkinen puhuu kirkon ja ihmisen elämän kietoutumisesta toisiinsa. Mäkisen puheissa toinen ei ole selvästi suurempi kuin toinen. Ihmisen elämä on suuressa määrin arkea ja suhdetta ympäristöön, jota kirkko ei määritä. Kristillinen

¹³¹ Mäkinen 3.11.2014

vakaumus ei määrittele elämää, eikä elämä vakaumusta. Ne elävät yhdessä. Kategoriarajan häilyvyyttä Mäkinen kuvaa usein mereen liittyvällä tematiikalla. Kirkon viestintäpalkinnolla palkittu Ulla-Lena Lundbergin kirja –Jää kertoo kristillisen uskon ja usein rankankin saaristolaiselämän yhteen kietoutumisesta.

Jää on kuitenkin ennen muuta kuvaus saaristosta, sen ihmisistä ja elämästä. Jäät tulevat, jäät lähtevät, jäät tulevat, jäät lähtevät; siinä on perustava elämän kierto. Samalla tavalla papit tulevat ja papit lähtevät. Tähän elämän syvään rytmiin myös kristillinen usko romaanissa näyttää perimmältään niveltävän.

Ulla-Lena Lundberg on luonut tärkeän ja monitasoisen romaanin kristillisen uskon vuorovaikutuksesta ei vain suomalaisen kulttuurin kanssa, vaan elämän ja ihmisten todellisuuden kanssa.¹³²

Itämeri-foorumilla pidetyssä puheessa Mäkinen pohtii rannikkoelämän edellytyksiä ja kirkon roolia osana tuota elämää. Kirkko rakentaa yhteyttä ihmisen ja sen välille, jota kirkon opissa Jumalaksi kutsutaan ja joka useissa uskontulkinnossa mysteeriksi ymmärretään.

Tämän olen oppinut siitä uskon perinnöstä, johon täällä on kasvettu ja joka on yhtä vanha kuin Itämeri. Kun kristinusko saapui osapuilleen tuhat vuotta sitten näille rannoille, se muutti vähitellen käsityksiä Jumalasta, ihmisestä ja elämän perimmäisistä ehdoista. Mutta se ei ollut ristiriidassa sen kanssa, mitä meri oli opettanut ja opettaa. Meri on opettanut ihmisiä rukoilemaan, hiljentymään, luottamaan, nöyrytymään ja olemaan rohkeita. Rantojen kirkot ovat antaneet ja antavat sille kielen, sisällön ja syvän merkityksen... Meren yli, täältä katsoen etelästä, tuli myös uskonpuhdistus, reformaatio 1500-luvulla. Meri kuljetti Mikael Agricolan ja kumppanit Saksaan ja meri heidät toi paluumuuttajina. Ilman ihmisten liikkumista valtakunnasta toiseen ja valmiutta ottaa vastaan uusia ihmisiä ja vaikutteita Itämeren alueen koko henkinen maisema olisi toinen. Se, mikä koskettaa ihmistä syvimmäältä, ei kysy kulkulupia eikä papereita.¹³³

¹³²Mäkinen 21.1.2014

¹³³Mäkinen 2.6.2014

Uskon tulkinta

Kirkon opillisia tulkintoja kommentoidessaan Mäkinen korostaa sovittelevia ja monisävyisiä tulkintoja. Selkeitä opillisia kannanottoja näkyy Mäkisen puheissa harvoin. Mäkisen mukaan keskustelukulttuurissa on vallalla taipumus yksinkertaistaa ja dramatisoida omia näkemyksiä.

Pyrkimys on auttaa näkemään, että erilaisuus uskontulkintoissa ei merkitse totuuksien ja oikeassa olemisen kilpailukenttää, vaan dynaamista ja luovaa kirkon elämää, sellaista, jonka kautta Pyhä Henki tekee kirkossa työtään. Se edellyttää paljon toisen asemaan asettumista ja kykyä siihen, että näkee myös itsensä toisin silmin.¹³⁴

Joskus epäilen, että me kirkossa kuvittelemme ihmisen mielen jäsentyneemmäksi ja uskonnollisiin ja elämäkatsomuksiin pohdintoihin virittyneemmäksi kuin todellisuudessa on laita... Useimmiten ihmisen mieli ja ajatus ovat aika arkisia, hajanaisia ja kovin vähän yleviä tai syvällisiä.¹³⁵

Kristillinen usko peilautuu myös vastavoimana yhteiskunnan kovalle ja tuottavalle ytimelle. Paavi Franciscuksen yksityisvastaanotolla Mäkinen kuvaa kristillistä perinnettä voimana, joka voi ylittää rajoja, jotka toisista näkökulmista ovat ylittämättömiä.

It depicts two little creatures of God, a bird and a fish: a sparrow feeding a pike. The boundary between air and water is broken; the border between two worlds overcome. Grace crosses borders and breaks down barriers. It overcomes the world founded on the survival of the fittest and the pursuit of self-interest.¹³⁶

Kirkko ja vauraus

Mäkisen mukaan kirkko on vauraus. Sen tunnustaminen on kirkon itseymmärryksen kannalta tärkeää. Kirkko ei myöskään ole vapaa taloudellisen

¹³⁴Mäkinen 27.8.2014

¹³⁵Mäkinen 4.2.2014

¹³⁶Mäkinen 17.2.2014

ajattelutavan vaikutuksesta. Mäkinen ei suoraan kritisoi ilmiötä, mutta hän painottaa kirkon tarvetta ymmärtää oma tilanne.

Kirkkomme on globaalissa perspektiivissä vauras kirkko siitä huolimatta, että monet seurakunnat nyt kamppailevat niukkenevien resurssien kanssa. Olemme sellaisen kulttuurin ja elämäntavan kirkko, joka syö ihmiskunnan yhteisestä kakusta suuremman osuuden kuin kuuluisi. Kirkko ei ole rikas suomalaisessa katsannossa, mutta globaalissa katsannossa kyllä...

Kirkon itseymmärryksen kannalta on olennaista tunnistaa ja tunnustaa oma rooli tässä kertomuksessa.¹³⁷

Kirkon vastuu maailmalle

Neljäs näkökulma kirkon rooliin muodostuu globaalin vastuun ajatuksesta. Kirkon velvollisuus huolehtia ja puolustaa kaikkia ihmisiä näkyy erityisesti Mäkisen kansainvälisillä foorumeille pidetyissä puheissa. Piispojen kannanotossa Lähi-Idän tilanteeseen todetaan seuraavasti:

Kristittyinä meidän tulee auttaa kaikkia ihmisiä. Siksi on sekä teologisesti että eettisesti tärkeitä, että länsimaista lähetettävää apua Syyrian ja Irakin sodista kärsiville ei suunnata pelkästään kristittyjen auttamiseksi.¹³⁸

Mäkisen mukaan kristillinen etiikka velvoittaa tarjoamaan apua kaikille ihmisille. On tärkeää että apua tarvitsevia ihmisiä ei erotella kristittyihin ja ei-kristittyihin. Kysymys samanaikaisesti kirkon työn diakonisesta ulottuvuudesta, että oikeudenmukaisuudesta. Kirkolla on velvollisuus valaista niitä nurkkia, jotka jäävät sosiaalirakenteelliseen pimentoon.

Vaurauden keskellä on hyvä lukea Jeesuksen vertaus rikkaasta miehestä ja Lasarukselta. Se muistuttaa, että Jumalan tahto ei toteudu siten, että lisätään eväitä rikkaan miehen pöydälle, jotta Lasarukselle putoaisi enemmän. On kyse oikeudenmukaisuudesta, ei almuista. Kirkkona istumme itse rikkaan miehen pöydässä.¹³⁹

¹³⁷Mäkinen 3.11.2014

¹³⁸Mäkinen 10.9.2014

¹³⁹Mäkinen 3.11.2014

Eurooppalaiset kertomukset eivät ole vain valtioiden kansalaisten kertomuksia. Eurooppalaisia kertomuksia ovat myös äänioikeutta ja kansalaisuutta vailla olevien kertomukset, satamissa pakoilevien, harmaata työtä pienellä palkalla tekevien maahanmuuttajien ja pakolaiskeskusten asukkaiden kertomukset.¹⁴⁰

Puheessaan *The Future of Europe* – tilaisuudessa Mäkinen puhuu Euroopan narratiivista. Hänen mukaan uusia narratiiveja ei tarvitse kehittää, koska nykyinen narratiivi on edelleen aiheellinen. Euroopalla on rauhan narratiivi. Kysymys on siitä, miten narratiivia tulkitaan ja miten sitä eletään todeksi.

First, I agree that there is a need for a common European narrative. However, there is no need for a new narrative. The basic narrative of Europe after the war has been the narrative of peacemaking. It is still relevant. From a Christian point of view, peace is more than a mere absence of war and violence. Peace demands the presence of justice, equality and social and spiritual welfare. In this respect, peacemaking should become the European narrative of future both regionally and globally. This is the kind of narrative the religious communities can commit to.

Second, for the religious communities, the narrative of Europe is not a narrative of institutions, treaties and high-level declarations. It is a narrative of people. The crucial question is, whether the narrative is inclusive. In order to be truly inclusive, the common narrative must include the particular narratives of the socially outcast, young people seeking work, asylum seekers, those working in the black market and people living in Europe without citizenship.¹⁴¹

Kirkolle Euroopan kokonaisuus ei muodostu rajojen avulla, Se muodostuu ihmisistä ja ihmisten kertomuksista täällä.¹⁴²

¹⁴⁰ Mäkinen 14.3.2014

¹⁴¹ Mäkinen 10.7.2014

¹⁴² Mäkinen 14.3.2014

6. Vertailu

Puheiden sisällöissä oli yhtäläisyyksiä ja eroja. Erot johtunevat työnkuvien erilaisuudesta. Niinistön puheissa ajankohtaiset aiheet ovat etualalla ja niiden kirjo on laajempi. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka ovat läsnä läpi vuoden, erityisesti Ukrainan konfliktin synnyttämänä keskusteluna. Puolustusvoimat ja liiketalouteen liittyvät edistämistoimet ovat myös vahvasti esillä. Mäkisen puheissa elämänkaaren kysymykset, taloudellinen ajattelu ja kirkon sisäiset jännitteet hahmottuvat ajan teemoiksi. Puhujilla oli myös yhteisiä teemoja. Se kertonee näiden teemojen vahvasta läsnäolosta. Teemat olivat keskustelukulttuurin pohtiminen, taloudellisten näkökulmien pohtiminen ja kehoitus lähimmäisestä huolehtimiseen. Aiheiden käsittelytavat erosivat toisistaan. Niinistö on puheissaan Mäkistä suoraviivaisempi. Hän etenee esimerkistä pohdintaan tai väitteeseen. Mäkisen tyyli on ominaisempaa kuvata ymmärryksen rakentuminen henkilökohtaisen tarinan kautta, jossa ymmärryksen rakentumiseen liittyvät valinnat kirkastuvat.

6.1. *Oman viran tulkintaa*

Puheissa on odotetusti läsnä yhteisön identiteetin pohdintaa. Tämä näkyy vahvana itseymmärryksen pohdiskeluna. Teoreettista taustaa vasten voi sanoa, että he tarkastelevat sosiaalisessa tarinavarannossa olevia tulkintakehyksiä. He tarkastelevat minkäläisten ymmärrysten kautta Suomea ja Suomen evankelisluterilaista kirkkoa ymmärretään. Vallitsevat ymmärrykset nimettyään he tarjoavat tilalle omasta mielestään tärkeät näkökulmat. Toisin sanoen he päivittävät vallitsevia tulkintanäkökulmia ja sosiaalista tarinavarantoa. Tulkinta ei aina tarkoita muuttamista, usein se on olemassaolevan vahvistamista. Toivottavia ymmärryksen tapahtumia vahvistetaan ja toisia kyseenalaistetaan.

Niinistön puheista välittyy säilyttäjän, patistajan ja rohkaisijan roolit. Säilyttäjänä Niinistö toimii sotaveteraanien, puolustusvoimien ja suomalaisen puolustustahdon vakiinnuttajana. Patistajana Niinistö nousee esiin hänen puhuessaan kotimaisille poliittisille toimijoille. Niinistö nostaa esiin epäkohtia tai hätiköityjä olettamuksia ja kehoittaa poliittisia toimijoita kiinnittämään niihin huomiota. Rohkaisijan roolia Niinistö kantaa puhuessaan menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Historia on osoittanut Suomen ja suomalaiset vahvaksi kansaksi ja tätä viestiä Niinistö korostaa käsitellessään, osittain pelottaviakin, tulevaisuuden näkymiä. Niinistö voi tukeutua perinteisiin arvoihin, koska

seksuaalivähemmistökysymys ei ole ristiriidassa Niinistön korostamien yhteisvastuun, koulutuksen ja maanpuolustuksen kanssa.

Tulevaisuuden kohtaamisessa nousi esiin ero Mäkisen ja Niinistön puheissa. Niinistö tukeutuu perinteisiin näkökulmiin ja toteaa, että Suomi pärjää maailman muutoksissa, kunhan muistaa tukeutua suomalaisuuden perinteisiin vahvuuksiin. Kirkon suhde tulevaan on hankalampi. Kirkon tulevaisuuteen liittyy selkeämmin valinnan tai muutoksen elementti. Osa kirkon opeista ovat ristiriidassa muuttuvan ymmärryksen, muuttuvan sosiaalisen tarinavarannon kanssa. Sukupuolineutraali avioliitto on näistä kysymyksistä eniten julkisuudessa käsitelty. Mäkinen ottaa kysymykseen voimakkaan ymmärtäväisen, joskaan ei selvästi puoltavan tai vastustavan, kannan piispainkokouksen avauspuheenvuorossa. Opin muuttumattomuus on osalle kirkon jäsenistä se kirkon keskeisin elementti. Vaihtoehdot hahmottuvat opillisen pysyvyyden ja opillisen uudelleentulkinnan välillä. Ilmiö on kirkolle tuttu. Kysymys naispappeudesta 1900-luvulla herätti huolta kirkon opin muuttumattomuudesta. Vaikka Mäkinen ei ota suoraa kantaa avioliittokysymykseen, hänen puheistaan kuitenkin välittyy kuva kirkosta, jonka uskontulkinta ei ole erehtymätön eikä muuttumattoman.

Kari Mäkisen kirkko on moniääninen ja sisäisestikin ristiriitainen. Moniäänisyys ei kuitenkaan tarkoita Mäkiselle aiempaa rikkonaisempaa kirkkoa. Päinvastoin Mäkisen mukaan sisäiset jännitteet ovat olleet osa kirkon olemusta ainakin satojen vuosien ajan.¹⁴³ Kirkon olemukseen kuuluvat sisäiset kamppailut ja opilliset kiistat. Kirkko kykenee toimimaan yhdessä ja yhteisen aatteen puolesta, vaikka kaikesta ei samaa mieltä ollakaan. Jännitteinen tilanne kuvataan puheissa välttämättömyytenä instituutiolle, joka elää yli vuosisatojen. Mäkisen puheista välittyy uskontulkinta, jonka peruspilareina ovat ihmisen tiedon rajallisuus, lähimmäisen rakkaus ja usko jumalalliseen armoon. Kirkon identiteettiin kuuluu vähäosaisista huolehtiminen ja äänettömien puolustaminen. Mäkisen kirkon voima kumpuaa uskosta siihen, että yli ajan kirkko tuo ihmiselle merkitystä ja lohtua, punoo yhteyttä ihmisen ja häntä suuremman välille. Ristiriidat, onnettomuudet ja konfliktit ovat osa elämää, myös kirkon sisällä. Mäkisen kirkko kulkee ihmisen rinnalla, kirkon sisäisissä ja kirkon ulkopuolisissa

¹⁴³ Mäkinen 27.8.2014

konflikteissa. Mäkisen näkemys korostaa lähimmäisenrakkauden ensisijaisuutta suhteessa opilliseen pysyvyyteen.¹⁴⁴

6.2. Näkökulmia yhteiskuntaan

Näkökulmien tarkastelu on keskeinen elementti Niinistön ja Mäkisen puheissa. He ottavat kantaa hallitseviin näkökulmiin ja kiinnittävät huomiota siihen, mikä jää hallitsevan näkökulman varjoon. Niinistön puheissa turtumisen sosiaalitaloudelliselle eriarvoisuudelle, kohtuuden unohtumisen ja huoli tulevasta hahmottuvat tämän ajan teemoina. Valtiopäivien avajaisissa hän kehoittaa kansanedustajia pohtimaan, mitkä ovat oman maailmankuvan sokeat pisteet. kestäviä ratkaisuja. Kun Niinistö kuvaa kestäviä vastauksia rehellisinä vastauksina, hän tuntuu toteavan, että vain omasta viiteryhmästä käsin kerrottu tarina ei ole rehellinen tarina. Ajan ilmiöistä keskustelukulttuuri ja talous olivat molempien puheissa vahvasti läsnä. Niinistö kritisoi keskustelukulttuurissa vallitsevaa lyhytnäköisyyden ja kiireen tuntua. Päätöksiä tehtäessä pohditaan niiden välittömiä vaikutuksia, kiinnitetään huomiota siihen miltä toiminta näyttää. Niinistön mukaan tulisi keskittyä enemmän siihen, mihin päätökset johtavat. Lyhytnäköisyyden rinnalla esiintyy kiireen tuntua suurissakin päätöksissä. Nopeaa reagointia tunnutaan arvostavan yli harkinnan. Painokkaimmin Niinistö kommentoi tätä puhuessaan ulko- ja turvallisuuspolitiikasta.

Turvallisuuspoliittisissa muutosvaiheissa on kuitenkin muutoksen ohella tarkattava sitä, mikä ei kenties muutukaan. Tämä muuttuvaisen ja muuttumattoman erittely ja punninta on ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisimpiä tehtäviä. Siksi, että virheet tällä saralla maksavat paljon ja pahimmillaan niitä voi olla mahdoton korjata.¹⁴⁵

Keskustelukulttuurin kommentointi on läsnä myös Mäkisen puheissa. Hän pohtii, mitkä ovat hallitsevat ymmärryksen tavat, ja mitä vaihtoehtoisia ymmärryksiä ne peittävät taakseen. Mäkisen mukaan äänenpainot ovat jyrkentyneet, tarinat

¹⁴⁴ Huomionarvoista on että 2010 toimitetussa arkkipiispan vaaleissa Mäkinen voitti toisen ehdokkaan Miikka Ruokasen niukalla, noin prosentin äänierolla. Miikka Ruokanen edusti opillista korrektiutta korostavaa suuntaa, Mäkinen korosti lähimmäisen rakkauden ensisijaisuutta. Kuvitellun arkkipiispa Miikka Ruokasen puheiden sisältö, oletettavasti, olisi toisenlainen. Dosentti Kari Latvuksen mukaan molemmat linjaukset ovat samaa kulttuuria, mutta variaatio konkretisoituu vastakkaisiksi näkemyksiksi käytännön tasolla. Lisää kts Kari Latvuksen blogikirjoitu 21.3.2010

¹⁴⁵ Niinistö 10.11.2014

pelkistyneet ja dramatisoituneet. Kamppailu houkuttaa valikoivaan muistamiseen, jaotteluun sallittujen ja ei-toivottujen ymmärrysten välille. Maailma on monimutkainen, eikä sitä voi ymmärtää vain kahden vaihtoehdon kautta.

Etenkin silloin, kun keskusteluun kietoutuu kysymys vallasta ja siitä, kenen kertomus on oikea ja uskottavin, tarvitaan kirkasta ja rohkeaa koko todellisuuden, sen kaikkien kertomusten ja osien tasapainoista, viipyilevää kertomista. Muuten jäädytään sellaisen yksinkertaistamisen ja siloittelun pauloihin, joka syntyy, kun hajanaiseen maailmaan pyritään luomaan itselle mieleistä järjestystä.¹⁴⁶

Talouden teeman aiheen aktiivinen pohdinta on mielenkiintoinen elementti. Niinistö tukee talouselämän ponnisteluja ja rohkaisee suomalaisia uskomaan omaan koulutukseen ja ammattitaitoon. Samaan aikaan puheissa on huoli taloudellisen eriarvoisuuden tilasta globaalisti ja Suomessa. Niinistö perää oikeudenmukaisuuden tajua ja kohtuutta puhuessaan kotimaisille poliittisille päättäjille. Kysymys on lähimmäisestä huolehtimisen lisäksi yhteiskunnallisesta vakaudesta. Sosiaalitaloudellisten epäsuhdat johtavat epävakauteen. Mäkisen puheissa talouden kysymykset näkyvät kahdesta näkökulmasta. Kirkon on hyvä muistaa, että kirkko itsessään on varakas. Mäkisen sanoin, se istuu itse rikkaan miehen pöydässä ja syö ihmiskunnan yhteisestä kakusta suuremman osan kuin kuuluisi. Teollinen kehitys on tuonut valtavasti taloudellista vaurautta, jonka varaan yhteiskunta on rakentunut. Mäkinen kiinnittää huomiota siihen, että muitakin kuin taloudellisia kysymyksiä tarkastellaan usein taloudellisen viitekehyksen kautta. Taloudellisesta ymmärryksestä on tullut se tapa, jolla maailmaa tarkastellaan. Mäkisen mukaan talous on nykyaikaisen elämän välttämätön väline, mutta on oltava tarkkaavaisia että siitä ei tule sen tarkoitus.

Onko meillä rohkeutta ja uskottavuutta vastata niin kuin pyhä Laurentius Roomassa? Kun häneltä tivattiin kirkon rikkauksia, hän toi esille kaikki kaupungin onnettomat, itseään häpeävät, rujot ja kelkasta pudonneet ja sanoi: tässä on kirkon aarre. Vastaammeko niin vai tyydymmekö sanomaan, että kolhitut ja rikkirevityt ihmiset ovat kirkon palvelujen kohteita ja

¹⁴⁶ Mäkinen 11.2.2014

tarvitsemme varoja tuottaaksemme palveluita? Homo economicus vastaa jälkimmäisellä tavalla...

Siinä, kun ihminen polvistuu Herransa eteen, ei olla asiakasrajapinnalla.¹⁴⁷

Yhteiskuntaorientoituvan uskonnon teorian mukaan kirkko osallistuu julkiseen keskusteluun yksilön oikeuksien puolustajana. Tutkimuksen tulokset ovat linjassa teorian kanssa. Mäkinen puheissa painopiste ei kuitenkaan ole yksilön vapauden ja uskonnon vapauden oikeuksissa, kuten Casanovan teoria yleisellä tasolla toteaa. Mäkisen puheissa painottuvat marginaaliin jäävät ihmiset; ihmiset joiden elämäntilannetta tarkastellaan etäältä tai joiden näkökulma jää kokonaan julkisen keskustelun ulkopuolelle. He ovat vanhuksia, sairaita, äänioikeuttomia ja maattomia ihmisiä. Mäkisen yhteiskuntaorioituminen näkyy puheissa yhteiskunnan pimeisiin nurkkiin; yhteiskunnan marginaaliin jäävien ihmisten esiin nostamisena; heidän maallisista ja inhimillisistä oikeuksista huolehtimisena.

Konkreettisella tasolla marginaaliin jäävien esiintuominen näkyy arkkipiispan puheissa fokalisaation pohdintana, pohdintana siitä, kenen näkökulmasta maailmaa katsotaan, kenen näkökulmasta siitä kerrotaan. Puheet vanhuudesta ovat malliesimerkki. Vanhuuden kohdalla Mäkinen viittaa hallitseviin narratiiveihin ja niiden taakse jääviin vaihtoehtoihin ymmärryksiin. Niinistö kommentoi vallitsevia tapoja, mutta ei pohdi niitä yhtä abstraktilla tasolla kuin Mäkinen. Tilanne ei kuitenkaan ole tutkimuksen kannalta ongelmallinen. Aineistosta tehtyjä havaintoja tulkitaan teoreettisen viitekehyksen kautta ja näin Niinistönkin puheiden sisältöä voi tarkastella tutkimusasetelman tasolla. Toisin sanoin Mäkinen on toisinaan puheita laatiessaan, nostanut keskustelun sille abstraktion tasolla, jossa tutkimuskysymyksetkin ovat. Niinistön puheissa abstraktiotason nosto jää enemmän tutkijan tehtäväksi.

6.3. Aktiivinen ymmärtäminen

Alasdair MacIntyren ajatusta seuraten valitsemalla kerronnan premissit valitaan pitkälti myös kerronnan loogiset johtopäätökset. Aineiston valossa näyttää siltä, että MacIntyren huomio koskettaa myös kerronnan näkökulmaa. Valittaessa kerronnan näkökulma valitaan myös kerronnan rajat. Hallitsevat kerronnan tavat, eli hallitsevat narratiivit, pitävät sisällään oletuksia ja näkökulman. Aktiivisen ymmärtämisen käsite pyrkii kirkastamaan tulkitsijan roolia koetun maailman ja

¹⁴⁷ Mäkinen 3.11.2014

siitä tehtyjen tulkintojen välillä. Koetusta maailmasta syntyvä ymmärrys on suoraan riippuvainen näkökulmasta, josta maailmaa tarkastellaan. Aktiivinen ymmärtäminen on vaihtoehtoisten premissien ja vaihtoehtoisten näkökulmien tietoista tarkastelua.

Vallitsevien näkökulmien tarkastelu tapahtuu kahden vaiheen kautta. Ensin otetaan etäisyyttä aikaan ja tarkastellaan, mitkä ovat vallitsevia tarkastelunäkökulmia. Molemmat puhujat kiinnittävät narratiivien tunnistamiseen ja niiden kyseenalaistamiseen huomiota.¹⁴⁸ Ajan vallitsevat fokalisaatiot, kerronnan näkökulmat, kirkastettuaan puhujat tarkastelevat vaihtoehtoisia näkökulmia. Hallitsevat narratiivit peittävät taakseen muita näkökulmia; näkökulmia joiden kautta tarkastelu tuottaisi toisenlaisia tulkintoja.¹⁴⁹ Ajan hallitsevien narratiivien tunnistamisen lisäksi ajallisen etäisyyden ottaminen palvelee toista tarkoitusta. Pidemmästä perspektiivistä voi tarkastella onko kyseessä tiettyyn aikaan liittyvä ilmiö vai pysyvämpi ilmiö. Muuttuvan ja muuttumattoman tarkastelu on keskeinen osa puheiden sisältöä. Aikaperspektiivi ilmenee puhujilla usein eri mittakaavassa. Niinistö ottaa puheissaan ajallista etäisyyttä usein vuosikymmenten tasolla. Mäkisen aikaperspektiivi on usein sadoissa vuosissa. Esimerkiksi kirkon itseymmärrystä ja sen sisäisiä jännitteitä kommentoidessaan Mäkinen nostaa esiin runoilija Runebergin ja runoilija Stenbäckin välisestä kiistasta kertoneen kirjan.

Kiista sai alkunsa, kun Runeberg Vanhan puutarhurin kirjeissä kritisoi pietismin maailmankielteisyyttä. Tähän Stenbäck vastasi pietismin puolustajana ja puolestaan kritisoi Runebergia maailmallisuudesta. Kiista oli kiivas, siinä oli kyse kahdesta erilaisesta lähestymistavasta uskon kokonaisuuteen. Runeberg astui yhteiseen uskoon ensimmäisen uskonkappaleen kautta ja Stenbäck toisen....

Pääsivätkö Runeberg ja Stenbäck sovintoon? Eivät. Siinä tuskin piispojen teesit olisivat auttaneet. Sellaista inhimillinen elämä on, myös kirkossa. Eivät piispat ole sen ulkopuolella. Se on surullisen totta, oli silloin ja

¹⁴⁸ Niinistö 1.1.2014 & Mäkinen 11.2.2014 & Mäkinen 3.11.2014

¹⁴⁹ Jacques Derridan mukaan vallitsevat narratiivit ovat tyranneja jotka alistavat muut äänet käyttämään valloittajien kieltä...Postmodernin teorian mukaan dominantti, koherentti, vallitseva narratiivi jättää huomiotta todellisuuden muut äänet, sen monimuotoisuuden ja sirpaleisuuden. Tarkemmin kts. Jørgensen & Boje 2010

edelleen. Muuten piispojen tehtävä ei olisi ykseyden vaaliminen. Mutta sovintokin löytyi lopulta, nimittäin siinä mielessä, että molempien virsiä on kirkkomme virsikirjassa; molemmat ovat osa sitä hengellistä ilmaa, jota hengitämme.¹⁵⁰

Uskonnollisuuden saadessa maallisempia muotoja voi ajatella, että kirkko on sisäisessä ristiriitatilanteessa. Mäkisen viesti tuntuu olevan että näin varmaan on, mutta olisi virhe ajatella että ilmiö liittyy 2000-lukuun. Kyseessä on pikemminkin ilmiö, joka on ollut osa kirkon olemusta satojen vuosian ajan. Puheista välittyy ajatus että juuri tämän ymmärryksen kautta kirkkoa tulisi tarkastella. Niinistön puheissa tulee esiin ilmiön kääntöpuoli. Toisinaan ajan hengen kautta rakennettu ymmärrys on niin vahva, että on vaikea muistaa ajan olleen myös toisenlainen. Niinistö kommentoi Venäjän sisäiseen kehitykseen liittyneitä odotuksia Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen.

Heti kylmän sodan jälkeen ajateltiin, että Venäjä palaisi jonnekin, missä se ei koskaan ollut vielä ollutkaan – länsimaiseksi demokratiaksi. Kun sitten kävi ilmi, että matka on ennakoitua paljon mutkaisempi ja pidempi, ellei peräti päättymätön, on pettymys ollut paikoin suuri.¹⁵¹

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

Puheiden teemat

Tutkimuksen tavoite oli tutkia näkökulmia, joista tasavallan presidentti Sauli Niinistö ja arkkipiispa Kari Mäkinen tarkastelevat suomalaista yhteiskuntaa; mihin he kiinnittävät huomionsa ja minkälaisia näkökulmia he kuulijoilleen tarjoavat. Teoreettinen tausta rakentui José Casanovan yhteiskuntaorientoituneen uskonnon, Vilma Hännisen sosiaalisen tarinavarannon ja Gérard Genetten fokalisaation käsitteille. Yhteiskuntaorientoituneen uskonnon teorian pohjalta oli syy olettaa, että arkkipiispa Kari Mäkinen kiinnittää huomiota ihmisten asemaan, kirkon aseman sijaan. Sosiaalinen tarinavaranto kuvaa mallitarinoita, joiden avulla koettu maailma jäsennetään merkitykselliseen muotoon. Tasavallan presidentille ja arkkipiispalle on osoitettu tila julkisessa keskustelussa, jossa he tuovat omat

¹⁵⁰ Mäkinen 27.8.2014

¹⁵¹ Niinistö 12.1.2014

näkökulmansa julki ja näin osaksi sosiaalista tarinavarantoa. Fokalisaatio, eli kerronnan perspektiivi, toimi tutkimuksellisenä työvälineenä. Aineistosta etsittiin puheissa esiintyviä kerronnallisia perspektiivejä.

Useat aihealueet olivat läsnä molempien puheissa. Yhteisiä teemoja olivat vallitsevan keskustelukulttuurin kommentointi, vaurauden jaon oikeudenmukaisuus, itseymmärryksen pohtiminen ja kehoitus lähimmäisestä huolehtimiseen. Itseymmärrystä pohdittaessa Mäkinen pohtii Suomen evankelisluterilaista kirkkoa ja Niinistö Suomen ja suomalaisuuden ominaisuuksia. Niinistöllä puheet käsittelivät, yhteisten aiheiden lisäksi, ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, vienninedistämistoimia, maanpuolustusta ja kansansivistystä. Yhteisten aiheiden lisäksi Mäkinen käsitteli elämänkaaren kysymyksiä, kristinuskon ja arkielämän suhdetta ja oikeutta kertoa kirkon tarinaa.

Molemmat puhujat kehoittavat huolehtimaan lähimmäisestä. Heidän tulokulmansa aiheeseen ovat kuitenkin erilaiset. Niinistö puheissa kysymys rakentuu yhteisöllisestä näkökulmasta. Yksilöt ovat osa yhteisöä ja yhteisössä on tapana huolehtia kanssakulkijoista. Yhteisesti kannettu vastuu luo luottamusta, joka taas luo eheyttä, joka taasen rakentaa tasapainoisen kansakunnan ja viime kädessä maailman. Niinistön mukaan vastuuntunto on yksi suomalaisten perushyveistä. Tätä vastuuntuntoa hän peräänkuuluttaa. Mäkinen lähestyy samaa kysymystä yksilön ja lähimmäisenrakkauden näkökulmista. Hän korostaa toisen ihmisen näkemistä ihmisenä, toisen asemaan asettumista; omista lähtökohdista riippumatta. Kristillinen etiikka kehoittaa ja velvoittaa meitä arvostamaan kaikkien ihmisten elämäntilannetta samanarvoisena. Olemme kaikki ihmisiä ja jokainen ihminen on arvokas. Yhteiskuntaorientoituminen näkyy Mäkisen puheissa huolena yhteiskunnan marginaaleista. Marginaaliin jäävien ihmisten ihmisarvo on ymmärrettävä yhtä arvokkaana kuin yhteiskunnan aktiivisessa keskiössä olevien. Yhteiskunnan marginaalissa on vanhuksia, sairaita, kodittomia, maattomia, äänioikeuttomia ja työttömiä. Turvapaikanhakijoiden ja Syyrian konfliktin avustustoimien kohdalla Mäkinen muistuttaa että kristillisyyks velvoittaa auttamaan kaikkia avuntarvitsijoita tasapuolisesti.

Molempien puheissa tarkastellaan vallitsevaa keskustelukulttuuria kriittisesti. Niinistö näkee päätöksenteossa lyhytnäköisyyttä ja nopean reagoimisen kulttuuria. Hänen mukaan päätöksenteossa olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota toiminnan pitkäaikaisvaikutuksiin. Harkinta ei ole vastuunväistöä, vaikka kärsimättömät mielet sitä siksi kutsuisivatkin.

Keskustelukulttuuriin liittyy myös Niinistön kommentit rehellisistä ja kestävästä vastauksista. Aineiston valossa Niinistö näyttää viittaavan siihen, että vain yhdestä intressinäkökulmasta tarkasteltu näkemys ei ole rehellinen, eikä kestävä tulkinta. Mäkinen kiinnittää huomiota keskustelukulttuurin kärjistymiseen. Kertomuksen dominointi on vallankäyttöä, kilpaillaan siitä kenen kertomus on se oikea. Siinä kilpailussa kertomuksilla on taipumus dramatisoitua ja yksinkertaistua. Mäkisen mukaan tarinat siloitellaan muotoon, jossa on kertojalle itselleen mielekäs järjestys. Toinen huomio liittyy taloudelliseen viitekehukseen. Mäkisen mukaan talous on se ikkuna, jonka kautta tarkastellaan muitakin elämän alueita. Vaurauden jako oli esillä molempien puheissa. Vaurauteen liittyen Niinistö muistuttaa, että vähempikin varallisuus on jaettava oikeudenmukaisesti. Mäkinen puolestaan toteaa, että kirkon itseymmärryksen kannalta on tärkeä muistaa, että kirkko edelleen istuu rikkaan miehen pöydässä.

Tulevaisuutta käsiteltäessä Niinistö ja Mäkisen puheet eroavat toisistaan. Niinistä näkee, että Suomi pärjää tulevaisuudessakin, kunhan tukeutuu omiin vahvuuksiin: vastuuntuntoon, yhteisöllisyyteen ja koulutukseen. Kirkon kannalta tulevaisuus on hankalampi. Mäkisen puheista välittyy jännite kirkon opillisen pysyvyyden ja muuttuvan yhteiskunnan välillä. Mäkinen ottaa voimakkaan ymmärtävän, joskaan ei selvästi tukevan tai kriittisen, kannan sukupuolineutraaliin avioliittoon. Puheista paistaa läpi eri näkemysten halu esiintyä kirkon virallisena tai oikeana oppina. Aineistosta välittyy uskontulkinta, jonka peruspilareina ovat ihmisen tiedon rajallisuus, lähimmäisen rakkaus ja usko jumalalliseen armoon. Näillä perusteilla seisten Mäkinen rakentaa kuvaa kirkosta, jonka uskontulkinta ei ole erehtymätön tai muuttumaton.

Valinnat edeltävät ymmärrystä

Ei liene perusteetonta olettaa, että puheita laadittaessa on toive, että puheet jättävät jäljen keskustelukulttuuriin. Puheet kommentoivat näkökulmia ja ymmärryksen tapoja; vallitsevan kulttuurin sosiaalista tarinavarantoa. Puheiden fokalisaatiot, kerronnan perspektiivit, kertovat kuulijalle, mistä näkökulmasta puhuja toivoo asian ymmärrettävän. Tulkitsijan roolin kirkastamiseksi tutkimuksessa käytetään aktiivisen ymmärtämisen käsitettä. Aktiivinen ymmärtäminen on valittujen premissien ja valitun näkökulman tarkastelua. Puheissa olevat fokalisaatiot, kerronnan näkökulmat, ovat Niinistön ja Mäkisen pyrkimyksiä vallitsevia ymmärryksen tapoja. Vanhuuden ja talouden viitekehystä

tarkastellessaan Mäkinen ensin kirkastaa vallitsevat kerronnan tavat ja sen jälkeen ehdottaa vaihtoehtoisia näkökulmia. Niinistöllä näkökulman pohdinta ei ole eksplisiittistä, se tapahtuu aiheiden käsittelyn kautta. Tiukkenevan talouskurin aikaa voi käyttää perusteluna sosiaalipalvelujen leikkauksille tai niiden säilyttämiselle. Niinistö muistuttaa että niukempikin varallisuus on jaettava oikeudenmukaisesti. Kun muistaa, että tutkimuksen inspiraatioina oli Mäkisen viestintäpalkinnon luovutustilaisuudessa pidetty puhe, ei ole yllättävää, että suoria yhtymäkohtia on aineiston ja tutkimuskysymyksen välillä. Mäkinen pohtii puheissaan tarkastelunäkökulman vaikutusta tulkinnan lopputulokseen.

Tarkastellessaan ajan ilmiöitä Niinistö ja Mäkinen ottavat etäisyyttä ajan henkeen. Ensin he kiinnittävät huomion tarkastelutapoihin jotka ovat ajalle tyypillisiä. Näkökulmat kirkastettuaan he voivat pohtia, mitkä vaihtoehtoiset näkökulmat jäävät vallitsevien tapojen varjoon. Muuttuvan ja muuttumattoman erottelemiseksi molemmat tarkastelevat näkökulmia pidemmästä aikaperspektiivistä. Ilmiöin tarkastelu suhteessa historiaan asettaa ilmiön ajalliseen mittakaavaan. Pidemmästä aikavälistä tarkasteltuna on mahdollista pohtia ovatko ilmiöt hetkeen kuuluvia vai sukupolvesta tai vuosisadasta toiseen läsnäolevia ilmiöitä. Mäkisen puheiden vallitseva näkemys on, että kirkon olemukseen kuuluu sisäiset jännitteet ja erilaiset opilliset painotukset. Kirkko muovautuu ja muokkautuu. Jokaisen papin tehtävä on tarkastella miten kristinusko tulkitaan suhteessa muuttuvaan maailmaan. Näin oli 1800-luvulla ja näin on tänä päivänä.

Tuleva tutkimus

Aineistoa tarkasteltiin teoreettisesta viitekehyksestä käsin. Tulevissa tutkimuksissa olisi mielekästä tarkastella miten teoreettinen kehys toimii aineiston viitekehyksestä käsin. Kilpaillaanko hallitsevan narratiivin asemasta; voivatko uskonnolliset ja valtiolliset johtajat muuttaa sosiaalista tarinavarantoa; tuleeko Mäkisen esiintuomista tavoista ymmärtää vanhuus hallitsevia ymmärryksen tapoja. Tutkimuksen alussa todettiin, että puheet ottavat kantaa aiempiin näkemyksiin, ovat viimeisin kommentti pitkään keskusteluun. Sama pätee tieteen työkaluihin. Uskon että fokalisaation, hallitsevan narratiivin ja sosiaalisen tarinavarannon käsitteillä on käyttämätöntä potentiaalia tarkasteltaessa yhteiskunnallista argumentaatiota. Alasdair MacIntyren huomio yhteismitattomista premisseistä, ja niiden vaikutuksesta argumentaation

lopputulokseen, näyttää olevan keskeisempi elementti yhteiskunnallisessa keskustelussa, kuin argumenttien looginen eheys. Valittaessa premissi ja tulkinnallinen näkökulma, valitaan myös argumentaation looginen lopputulos. Tämä pätee yhtäläillä uskonnolliseen kuin sekulaariinkin keskusteluun.

Niinistö ja Mäkinen toimivat Mircea Eliaden ajatuksen mukaisesti ja he pyrkivät astumaan ulos ajasta. He tarkastelevat ajan ilmiöitä suhteessa historiaan, tekevät erotteluja muuttuvan ja muuttumattoman välillä. Näkökulma on usein tässä ajassa ja menneessä ajassa. Tulevaisuutta tarkastellaan kysymällä onko meidän muututtava, jotta voimme vastata niihin muutoksiin, jotka ovat havaittavissa. Tulevan, sellaisen joka ei vielä ole läsnä, visioimista ei puheissa ole. Puheissa ei pohdita miltä Suomi näyttää tai minkälaista uskonnollisuus on vuosikymmenien päästä. Saattaa olla niin, että kun pohtii tulevan yhteiskunnan mielenmaisemaa, on syytä vierailta peruskoulun mythosfäärissä. Antaa oma jäsentynyt, ja ehkä jo hieman jähmettynyt, aikuisen mieli vaelttaa ja hengittää niitä tarinoita, joiden parissa yhteiskunnan seuraavat vaikuttajat kasvavat.

Liite 1. Sauli Niinistön puheet

- 23.12.2014
Tasavallan presidentin joulutervehdys suomalaisille rauhanturvaajille
- 12.12.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Kaunialan sairaalan joulujuhlassa 12.12.2014
- 2.12.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistö tervehdyssanat Pro Finlandia - Suomen tie itsenäisyyteen -näyttelyn avajaisissa Kansallisarkistossa 2.12.2014
- 11.11.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön tervehdys Maailman Lääkäriliiton Helsingin julistuksen 50-vuotisjuhlassa 11.11.2014 (englanniksi)
- 10.11.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe 211. valtakunnallisen maanpuolustuskurssin avajaisissa 10.11.2014
- 3.11.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön tervehdys yleisesikuntaupseerikoulutuksen 90-vuotisjuhlassa Santahaminassa 3.11.2014
- 31.10.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Arctic Circle – konferenssin avajaisistunnossa Reykjavikissa, Islannissa 31.10.2014 (englanniksi)
- 15.10.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Intian valtiovierailun juhlapäivällisellä 15.10.2014 (englanniksi)
- 10.10.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe valtiovierailun päivällisillä Ottawassa 9.10.2014
- 7.10.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Frankfurtin kirjamessujen avajaisissa 7.10.2014
- 24.9.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe YK:n yleiskokouksen 69. yleiskeskustelussa New Yorkissa 24. syyskuuta 2014
- 23.9.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avauspuheenvuoro YK:n pääsihteerin ilmastohuippukokouksen teemakeskustelussa ”Ilmasto, terveys ja työpaikat” New Yorkissa 23.9.2014
- 23.9.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puheenvuoro YK:n pääsihteerin ilmastohuippukokouksessa New Yorkissa 23.9.2014
- 22.9.2014
Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe alkuperäiskansojen maailmankonferenssissa YK:n päämajassa New Yorkissa 22. syyskuuta 2014
- 16.9.2014

- 11.9.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avauspuhe Kanada-Suomi bisnesseminaarissa Helsingissä 15.9.2014 (englanniksi)
- 28.8.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön tervehdys Helsingin kaupungin ylläpitämien työväenopistojen 100-vuotispääjuhlassa 11.9.2014
- 28.8.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe sotatieteiden maisterikurssin nimittämistilaisuudessa 28.8.2014
- 28.8.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe kadettien ylentämistilaisuudessa 28.8.2014
- 26.8.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön tervehdys ABB Oy:n 125-vuotisjuhlassa Helsingin Messukeskuksessa 28.8.2014
- 26.8.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä
- 24.6.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe uudelle hallitukselle Mäntyniemessä 24.6.2014
- 24.6.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe eroavalle hallitukselle Mäntyniemessä 24.6.2014
- 7.6.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Salon Mannerheim-ristin ritareiden muistomerkin paljastustilaisuudessa Salossa 7.6.2014
- 13.5.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Viron valtiovierailun illallisella Säätötalolla 13.5.2014
- 13.5.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avauspuhe suomalaisvirolaisessa business-seminaarissa Helsingin kaupungintalolla 13.5.2014 (englanniksi)
- 7.5.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Millennium-tekniologiapalkinnon luovutustilaisuudessa Helsingissä 7.5.2014
- 29.4.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe diplomaattipäivällisillä Helsingin kaupungintalolla 29.4.2014
- 7.4.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe juhlapäivällisillä Sveitsin liittopresidentin Didier Burkhalterin valtiovierailun kunniaksi 7.4.2014 (englanniksi)
- 26.3.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puheenvuoro kansainvälisessä ydinturvahuippukokouksessa Haagissa 25.3.2014 (englanniksi)
- 27.2.2014 Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Suomen Kulttuurirahaston 75-vuotisjuhlassa Finlandia-talolla 27.2.2014
- 18.2.2014

- Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe tieteen akateemikon arvonimien luovutustilaisuudessa Säätytalossa 18.2.2014
- 4.2.2014
- Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe valtiopäivien avajaisissa
- 4.2.2014
- 2.2.2014
- Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe 65. Yhteisvastuukeräyksen avaamiseksi 2.2.2014
- 21.1.2014
- Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avaussanat Suomenlahti-vuoden avajaistilaisuudessa 21.1.2014
- 12.1.2014
- Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Rikskonferens -seminaarissa Sälenissä 12.1.2014
- 1.1.2014
- Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuhe 1.1.2014

Liite 2 Kari Mäkisen puheet

- 5.10.2014
Raision seurakunnan kappalaisen Vesa Siltalan virkaanasettaminen
5.10.2014
- 2.10.2014
Miten näemme ihmisen? - Turun sairaalasielunhoito 60v. 2.10.2014
- 23.9.2014
En hälsning till Kyrkomötet i Svenska kyrkan den 23.9.2014
- 16.9.2014
Kirkon toimitalon siunaaminen 16.9.2014
- 10.9.2014
Piispojen kannanotto Lähi-idän tilanteeseen 10.9.2014
- 10.9.2014
Statement by the bishops on the situation in the Middle East 10
September 2014
- 27.8.2014
Lastuja piispojen työpöydältä - Ykseysteesien julkistaminen
27.8.2014
- 17.7.2014
Vanhuus on radikaali voima – seminaari Pori 17.7.2014
- 21.4.???
- Porin perusturvakeskuksen sairaalan peruskorjatun osan
siunaaminen 21.4.06
- 14.7.2014
Speech at the opening of SuomiAreena, 14.7.2014
- 14.7.2014
Puheenvuoro SuomiAreenan avajaisissa 14.7.2014
- 10.7.2014
The future of Europe - High-level Religious Leaders Meeting 10
June 2014
- 2.6.2014
Itämeri-foorum 2.6.2014
- 29.5.2014
Merimaskun kirkkoherra Markku Ahlstrandin virkaanasettaminen
29.5.2014
- 14.3.2014
Puheenvuoro Kirkon EU-neuvottelukunnan kokouksessa 14.3.2014
- 14.3.2014
EU Working Group, 14.3.2014
- 11.2.2014
Kertomus ja valta - Piispainkokouksen avauspuheenvuoro 11.2.2014
- 4.2.2014
Yhteyden kaipuu, jonkin nälkä? - Jumalanpalveluspäivät 4.2.2014
Seinäjoki
- 3.2.2014
Ihminen kuoleman edessä - Duodecim-seminaari 3.2.2014 Hanasaari
- 31.1.2014
Ajatuksia vanhuudesta - Geriatripäivät 31.1.2014
- 21.1.2014
Kirkon kulttuuripalkinnon 2013 -jakotilaisuus 21.1.2014

17.1.2014

Puhe Paavi Franciscuksen yksityisvastaanotolla 17.1.2014

12.1.2014

Mynämäen kirkkoherra Tapani Kujalan virkaanasettaminen

12.1.2014

Kirjallisuus

Andersson, Sari & Kyläpää, Esa

2002 Käytännön puheviestintä
Mac Laser OY, Tampere

Alasuutari, Pertti

1994, Laadullinen tutkimus,
Vastapaino, Tampere

Bauman, Zygmunt

2001 Conversations with Zygmunt Bauman / Zygmunt Bauman and Keith
Tester. Polity Press, Oxford

2012 Liquid Modernity
Polity Press, Cambridge

Baird, Robert D.

1991 Category Formation and the History of Religions. Second edition,
Mouton de Gruyter, Berlin & New York

Barthes, Roland

1994, Mytologioita,
Gaudeamus Helsinki

Beckford, James A.

1989 Religion and advanced industrial society
Routledge, London

Bruner, Jerome

2002 Making Stories, Law, Literature, Life
Harvard University Press

Buchert, Maria

2010 Rakkauden välittäjä vai moraalin vartija
Väitöskirja, Helsingin yliopisto

Canetti, Elias

1998 Joukko ja valta
Loki-Kirjat, Helsinki

Casanova, Jose

1994 Public Religions in the Modern World
University Chicago Press

Castells, Manuel

1997 Power of Identity
Blackwell, Oxford

Eliade, Mircea

- 1978 History of Religious Ideas, Volume 1, From the Stone Age to the Eleusinian Mysteries
University of Chicago Press
- 2003 Pyhä ja profaani,
Loki-Kirjat, Helsinki
- Giddens, Anthony
2002 Runaway World
New Edition
- Gothóni, René
2000 Uskontojen uustulkintaa
Helsinki University Press
- Herman, David
2004 Story Logic. Problem and possibilities of narrative
University of Nebraska Press, Lincoln & London
- Hiltunen, Tiina
2008 Teoista sanoihin, pro gradu –tutkielma
Helsingin Yliopisto
- Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (toim.)
1983 The Invention of Tradition
Cambridge University Press, Cambridge
- Hänninen, Vilma
2000 Sisäinen tarina, elämä ja muutos
Tampereen yliopisto
- Kettukari, Karoliina
2014 Mahdollistavan johtajuuden (ante)narratiiveja
Pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopisto
- Ketola, Kimmo & Pyysiäinen, Ilkka & Sjöblom, Tom (Toim)
2008 Uskonto ja ihmismieli: Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen
Gaudeamus, Helsinki
- Kuhn, Thomas S.
1970 The Structure of Scientific Revolution
The University of Chicago Press, Chicago
- Lakoff, George & Johnston, Mark
1980 Metaphors we live by
The university of Chicago Press
- Liotard, Jean-Francois
1984 The Postmodern Condition: A Report on Knowledge
Manchester University Press
- MacIntyre, Alasdair

- 2004 Hyveiden jäljillä, moraaliteoreettinen tutkimus
Gaudeamus, Helsinki
- Peterson, Jordan B.
1999 Maps of Meaning: The architecture of Belief.
Routledge, New York
- Purtilo-Nieminen, Sirpa
2009 Tie Yliopistoon – Narratiivinen tutkimus avoimen yliopiston väylän
kautta tutkinto-opiskelijaksi hakeutuneista
Lapin Yliopisto, Rovaniemi
- Pyysiäinen, Ilkka (toim.)
2010 Religion, Economy and Cooperation
De Guyter, Berlin
- Raippalinna, Liia
2013, Ruoka, Ruumis ja Yhteisö – Pyhät rajat hyvän ja oikean ruoan
diskursseissa
Helsingin Yliopisto
- Tolska, Timo
2002 Kertova mieli, Jerome Brunerin narratiivikäsitys
Väitöskirja, Helsingin Yliopisto
- Taira, Teemu
2006 Notkea Uskonto
Eetos, Turku
- Torkki, Juhana
2013 Tarinanvalta – Kertomus luolamiehen paluusta
Otava, Helsinki
- Wortham, Stanton
2001 Narratives in Action
Teachers College, Columbia University
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli
2003 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi: Helsinki.

Tieteelliset artikkelit

Bauman, Zygmunt

1992 Soil, Blood and Identity
Sociological Review. November 1992, Vol. 40, p675-701.

Bruner, Jerome

1986 Actual Minds, Possible Worlds
Harvard University Press

1991 The Narrative Construction of Reality
Critical Inquiry 18 (autumn, 1991), University of Chicago

Ferrari, Silvio

2010 Civil Religions: Models and Perspectives
George Washington International Law Review

Hyvärinen, Markku

2009 Narrative Analysis

Julkaistu: www.hyvarinen.info

2007 Kertomus ja kertomuksen rajat
Lehdessä: *Puhe ja kieli*, 27:3, 127-140 (2007)

2006 Kerronnallinen tutkimus
Julkaistu: www.hyvarinen.info

Jørgensen, Kenneth Mølbjerg & Boje David M.

2010 Resituating narrative and story in business ethics
Business Ethics a European Review, June 2010

Lotman, Juri

2005 On the Semiosphere, William Clarkin käännös.
Central and Eastern European online library
Alkuperäinen venäjänkielinen artikkeli: Sign system studies 1984